
INFORMACIJOS PAKETAS

nukentėjusiems nuo nusikaltimų

**LIETUVA
2019**

Padėka

Šią atmintinę parengė Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras ir Vilniaus pažangių studijų institutas, vykdydami Europos Sąjungos Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinio direktorato JUSTICE programos projektą „Gerosios praktikos teikiant paramą nusikaltimų aukoms: nukreipimai, informavimas, individualūs vertinimai“ (VICTORIA).

Autoriai:

- Algimantas Čepas
- Amanda Jurevičiūtė
- Ignė Kalinauskaitė
- Liutauras Lukošius
- Odeta Pušinaitytė
- Matas Tamošaitis
- Vaida Vincevičiūtė

Publikacija buvo išleista gavus finansinę paramą iš Europos Sąjungos JUSTICE programos (2014-2020). Už šios publikacijos turinį atsakingi tik publikacijos autoriai. Europos Komisija neatsako už publikacijos turinyje esančios informacijos panaudojimą.

Šios knygos struktūrą sukūrė APAV - Associação Portuguesa de Apoio à Vítima in a publikacijoje „INFOVICTIMS: Know your Rights as a Crime Victim“, kuri buvo parengta vykdant Europos Sąjungos Baudžiamosios justicijos programos finansiškai remiamus projektus Infovictims I ir II, kuriuose taip pat dalyvavo Victim Support Europe, Brottsoffermyndigheten/ Crime Victim Compensation and Support Authority (Švedija), Weisser Ring Austria (Austrija), Bíli Kruh Bezpečí (Čekijos Respublika), Victim Support Scotland; Subvenia Victima (Lenkija), Weisser Ring Germany (Vokietija), Portugalijos Teisingumo vykdymo generalinis direktoratas (DGAJ); Portugalijos Viešojo saugumo policija Public Security Police (PSP). Struktūra buvo adaptuota siekiant atsižvelgti į aukų, nukentėjusių nuo nusikaltimų Lietuvoje, poreikius. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras ir Vilniaus pažangių studijų institutas yra dėkingi APAV už leidimą panaudoti ir adaptuoti daugelį šioje publikacijoje inkorporuotų teiginių, kurių svarba yra panaši ir aukščiau minėtose valstybėse, ir Lietuvoje.

Nuo nusikaltimo gali nukentėti kiekvienas

Nuo nusikaltimų nukenčia daugelis. Vien pernai Lietuvoje nuo įvairių nusikalstamų veikų nukentėjo daugiau nei 40 tūkstančių žmonių. Todėl svarbu, kad suprastumėte – jei nukentėjote nuo nusikaltimo, tai nereiškia, kad Jūs nepakankamai saugojotės, nereiškia, kad elgėtės neapdairiai ar neprotingai. Tiesiog blogi dalykai nutinka, jie gali nutikti kiekvienam iš mūsų.

Patyrus žalą nuo nusikalstamos veikos būna sunku. Jau pati nusikalstama veika sukelia neigiamus psichologinius, finansinius, socialinius padarinius, kartais – padarinius sveikatai. Bet dalyvavimas baudžiamajame procese, kuris pradedamas po nusikaltimo padarymo, irgi nėra maloni patirtis. Tad, jei Jums tenka dalyvauti ikiteisminiame tyrime ar teisminiame nagrinėjime, geriau po ranka turėti informaciją apie savo teises ir pareigas, apie paslaugas, kurias galite gauti, ir apie tai, kokie procesiniai žingsniai Jūsų dar laukia. Taigi, jei Jums, deja, teko nukentėti nuo nusikalstamos veikos, arba pažįstate žmones, kurie tapo nusikalstamų veikų aukomis, ši knyga Jums gali būti naudinga.

PASTABA

Dalis šioje knygoje pateikiamos informacijos buvo specialiai supaprastinta siekiant, kad knyga būtų lengviau suprantama nespecialistams. Atkreipiame dėmesį į tai, kad įstatymai yra kartas nuo karto pakeičiami, kinta ir teismų praktika, galiausiai kiekviena byla yra vis kitokia. Todėl patariame neapsiriboti vien šioje knygoje pateikiama informacija, ir kreiptis teisinės konsultacijos, daugelyje bylų ji yra tiesiog būtina.

Šią knygą Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro (NPLC) ekspertai parengė įgyvendindami Europos Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinio direktorato Teisingumo (JUSTICE) programos projektą VICToRIIA. Tačiau turime pabrėžti, kad knygoje atspindimas tik jos autorių požiūris. Europos Komisija nėra ir negali būti laikoma atsakinga, jei paaiškėtų, kad knygoje pristatoma informacija yra netiksli ar netinkamai pateikta.

Šios knygos struktūrą sukūrė Portugalijos pagalbos nusikaltimų aukoms asociacija APAV projekte INFOVICTIMS. Visgi šios lietuviškos knygos struktūra buvo kiek adaptuota, kad būtų galima geriau atsakyti į klausimus, su kuriais susiduria nusikaltimų aukos Lietuvoje.

BAUDŽIAMASIS PROCESAS

Dalyvaujant baudžiamajame procese kyla daug klausimų. Kas Jūsų laukia toliau procese? Ko iš Jūsų tikimasi? Kaip Jūs privalote ir kaip Jūs galite elgtis?

Pasistengsime toliau pateikti trumpus ir paprastus atsakymus į tokius klausimus „Kaip pranešti apie nusikaltimą?“, „Kaip atliekamas tyrimas?“, „Kas vyksta teisme?“, „Kas yra apeliacija ir kasacija?“ ir daugelį kitų.

NUSIKALTIMAI IR BAUDŽIAMIEJI NUSIŽENGIMAI

Baudžiamasis kodeksas apibrėžia už kokį elgesį, už kokius veiksmus (arba neveikimą) yra baudžiama. Daugelis tokių veiksmų vadinami nusikaltimais. Nusikaltimu vadinamas pavojingas elgesys, už kurį valstybė gali bausti laisvės atėmimu (tačiau nebūtinai - laisvės atėmimas paprastai numatomas tik kaip viena iš galimų bausmių).

Mažiau pavojingos nusikalstamos veikos yra vadinamos baudžiamaisiais nusižengimais - už juos negali būti baudžiama laisvės atėmimu, tačiau gali būti skiriama arešto bausmė (trumpalaikis laisvės atėmimas - iki 90 dienų). Kaip matote, nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai skiriasi tik bausmėmis, kurios gali būti skiriamos už šias dvi nusikalstamų veikų rūšis. Todėl toliau tekste dažniau bus vartojamas terminas „nusikalstama veika“, jis taikomas tiek nusikaltimams, tiek baudžiamiesiems nusižengimams apibūdinti.

Kai kurios veikos, už kurias baudžia valstybė, yra išvardintos ne Baudžiamajame kodekse, o Administracinių nusižengimų kodekse. Pavyzdžiui, taip yra smulkių vagysčių atveju, už jas administracines nuobaudas numato Administracinių nusižengimų kodeksas. Valstybė privalo Jums padėti ir jei nukentėjote ne nuo nusikalstamos veikos, bet nuo administracinio nusižengimo. Vis dėlto toliau šioje knygoje kalbama tik apie nusikalstamas veikas. Jei manote, kad nukentėjote nuo administracinio nusižengimo, geriausiai būtų kreiptis teisinės konsultacijos. Kaip tai padaryti, [galite rasti čia](#).

PRANEŠIMAS APIE NUSIKALTIMĄ

Pranešimas apie nusikalstamą veiką paprastai yra pirmas viso baudžiamojo proceso žingsnis. Daugumoje atvejų teisėsaugos įstaigos tik iš gautų skundų, pranešimų ir pareiškimų apie padarytas nusikalstamas veikas ir sužino, kad tokios veikos buvo padarytos, ir tik sužinojusios apie jas gali pradėti ikiteisminius tyrimus.

PRANEŠIMŲ APIE NUSIKALTIMĄ SVARBA

Jei manote, kad nukentėjote nuo nusikalstamos veikos, labai svarbu apie tai pranešti teisėsaugos institucijoms. Jei pranešite, labiau tikėtina, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo bus sugautas, patrauktas atsakomybėn ir taip bus užkirstas kelias jam vėl nusikalsti.

Daugelis nusikalstamų veikų gali ir turi būti tiriamos net ir tada, kai nukentėję nuo jų asmenys nepraneša teisėsaugai. Tačiau įstatymai numato, kad kai kurių nusikalstamų veikų ikiteisminis tyrimas gali būti atliekamas tik jei nukentėję nuo jų asmenys patys kreipiasi į teisėsaugą.

Be to, pranešti apie nusikalstamas veikas svarbu ir todėl, kad, pavyzdžiui, draudimo išmokos ar kompensacijos nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų išmokamos tik tada, kai yra oficialiai užfiksuota, kad nusikalstama veika buvo padaryta ir sukėlė atitinkamą žalą.

Įstatymai neįtvirtina pareigos pranešti apie kiekvieną nusikalstamą veiką, apie kurią Jums teko sužinoti. Nėra ir pareigos pranešti teisėsaugai apie kiekvieną nusikalstamą veiką, nuo kurios Jūs nukentėjote. Kreiptis į policiją ar kitą teisėsaugos įstaigą šiais atvejais yra Jūsų teisė, o ne Jūsų pareiga. Tačiau kitaip yra kalbant apie labai sunkius nusikaltimus (nužudymus, sunkius sveikatos sutrikdymus, mažamečių išžaginimus ir seksualinius prievartavimus, taip pat – apie kai kuriuos kitus nusikaltimus). Jei sužinotumėte, kad labai sunkus nusikaltimas yra daromas ar buvo padarytas, ir nepraneštumėte apie tai teisėsaugai, nusikalstumėte. Netgi jei tokio labai sunkaus nusikaltimo auka būtumėt Jūs pats.

Jei prieš apsispręsdami ar kreiptis į teisėsaugos institucijas norėtumėte su kuo nors pasikalbėti apie tai, galite [kreiptis į Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro Pagalbos nusikaltimų aukoms iniciatyvą](#). Mūsų darbuotojai ir savanoriai mielai suteiks Jums reikalingą informaciją apie Jūsų teises, pareigas ir galimybes.

KELIOS PRIEŽASTYS, DĖL KURIŲ GALITE ABEJOTI - PRANEŠTI APIE NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ AR NE¹:

„Tai nebuvo svarbu“.

Net nesunkus nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas gali sukelti nerimą ir kitas neigiamas emocijas. Valdžios institucijos tai žino ir rimtai įvertins kiekvieną Jūsų skundą, pranešimą ar pareiškimą.

„Gėda prisipažinti, kad nukentėjote nuo nusikalstamos veikos“.

Kartais žmonės gėdijasi prisipažinti, kad nukentėjo nuo nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui taip būna seksualinių nusikaltimų ar smurto artimoje aplinkoje atvejais. Teisėsaugos pareigūnai supras kaip Jūs jaučiatės ir Jūs nesmerks.

„Tai jau įvyko, nieko nebepakeisi, ir manęs tai visiškai nepaveikė“.

Labai gerai, jei nusikalstama veika nesukėlė Jums sunkių padarinių. Kai kurie žmonės puikiai susidoroja su tokiomis sudėtingomis situacijomis ir elgiasi beveik taip, lyg nieko nebūtų nutikę, net kai prieš juos buvo padarytas sunkus nusikaltimas. Nepaisant to, jei nepranešite apie patirtą nusikaltimą, teisėsaugos institucijos negalės sulaikyti asmens, kuris padarė nusikaltimą. Taip jis ar ji turės galimybę nusikalsti vėl. Turėtumėte atsižvelgti į tai, jog kita auka gali būti ne tokia atspari nusikaltimo padariniams, kokia/koks buvote Jūs.

„Teisėsaugai tokios nusikalstamos veikos nerūpi“.

Teisėsaugos institucijos tiria daugybę bylų ir gali Jūsų bylos neištirti taip greitai, kaip tikėtumėtės. Tačiau jos skirs jai deramą dėmesį. Ne visada pasiseka nustatyti ir sugauti asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, tačiau teisėsaugos institucijų pareiga yra imtis visų įmanomų priemonių, kad nusikalstama veika būtų iširta.

„Man baisu, kas bus toliau“.

Normalu, jei jaučiate nerimą kreipdamiesi į teisėsaugą. Dalyvavimas baudžiamajame procese nėra itin maloni patirtis. Tačiau nepamirškite, viso proceso metu galite gauti pagalbą. Kad ir ką nuspręstumėte daryti, Jūs turite teisę į pagalbą nusikaltimų aukoms organizacijų teikiamas paslaugas. Net jei nuspręstumėt nepranešti apie nusikaltimą, nuo kurio nukentėjote, labai svarbu, kad su kuo nors pakalbėtumėte apie tai, kas atsitiko ir kaip dėl to jaučiatės, gautumėte visą reikiamą pagalbą.

1 Ši dalis perimta iš publikacijos APAV - Associação Portuguesa de Apoio à Vítima "INFO-VICTIMS: Know your Rights as a Crime Victim"

KAIP PRANEŠTI APIE NUSIKALTIMĄ

Skundą, pranešimą ar pareiškimą apie nusikalstamą veiką, nuo kurios nukentėjote Jūs arba bet kuris kitas asmuo, galite pateikti bet kuriai iš šių įstaigų:

- Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos, apskričių vyriausiesiems policijos komisariatams, miestų ir rajonų policijos komisariatams (jų sąrašą ir kontaktinius duomenis galite [rasti čia](#));

- Generalinei prokuratūrai, apygardų ir apylinkių prokuratūroms (jų sąrašą ir kontaktinę informaciją galite [rasti čia](#));

- tam tikrais konkrečiais atvejais apie patirtą žalą taip pat galite pranešti kitoms ikiteisminio tyrimo įstaigoms, tokioms, kaip Valstybės sienos apsaugos tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybai, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos ir kai kurioms kitoms.

Kiekviena iš šių institucijų privalo priimti visus jiems pateiktus skundus, pranešimus ir pareiškimus. Įstatymai draudžia teisėsaugos institucijoms atsisakyti priimti skundą, pranešimą ar pareiškimą net tais atvejais, kai a) nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas buvo padarytas ne jų prižiūrimoje teritorijoje, ar b) kai konkrečiai įstaigai trūksta kompetencijos atlikti ikiteisminį tyrimą tokių nusikalstamų veikų atžvilgiu, ar c) kai teisėsaugos institucijos manymu procesas vyktų sklandžiau, jei kreiptumėtės į kurią nors kitą įstaigą.

Be to, apie nusikalstamą veiką policijai galite pranešti telefonu 112 skubios pagalbos iškvietimo atvejais, SMS arba MMS žinutėmis telefonu 8 614 34567 tais atvejais, kai nėra neišvengiamo pavojaus (tačiau šis numeris neturi būti naudojamas telefono skambučiams).

Atkreipkite dėmesį į tai, kad šiais atvejais policija negali pripažinti, kad Jūs oficialiai pateikėt skundą, pranešimą ar pareiškimą dėl nusikalstamos veikos, nes jos iš Jūsų negauna jokio dokumento su Jūsų parašu. Tai reiškia, kad, kreipdamiesi telefonu ar SMS žinute, Jūs neįgysite jokių konkrečių teisių procese, pvz., teisės būti informuotam apie priimtus sprendimus pradėti arba atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, teisės tokius sprendimus apskųsti ir pan.

Kitas būdas - pranešti apie nusikalstamą veiką policijai užėjus į internetinį puslapį epolicija.lt. Šiame puslapyje asmuo, pranešantis apie nusikalstamą veiką, turi užpildyti internete pateiktą formą ir gali pasirašyti ją savo elektroniniu parašu (el. parašu arba m.parašu).

Jei elektroninis parašas panaudojamas, forma laikoma oficialiu skundu, pranešimu ar pareiškimu policijai ir Jums turi būti pranešta apie veiksmus, kurių policija ėmėsi dėl Jūsų nurodytų nusikalstamų veikų.

Kreipimasi galite pateikti ir jo nepasirašę elektroniniu parašu. Tačiau tokiu atveju (net jei labai detalai aprašysite visas nusikalstamos veikos aplinkybes ir pateiksite visus duomenis apie save) kreipimasis nebus laikomas dokumentu. Jūs neįgysite teisės reikalauti, kad Jums būtų pranešta apie priimtus sprendimus kreipimosi atžvilgiu, negalėsite apskųsti sprendimų, jei jie Jūsų netenkintų.

Kita vertus, tai, kad galite pateikti pranešimą apie nusikalstamą veiką jo nepasirašydami, reiškia, kad galite tokį pranešimą pateikti anonimiškai. Jei iš tokio anonimiškai pateikto pranešimo policija matys, kad nusikalstama veika buvo padaryta, bus pradėtas ikiteisminis tyrimas.

Tokių pačių reikalavimų laikomasi ir kalbant apie pranešimus, pateikiamus elektroninio pašto adresu epolicija@policija.lt (pranešimų formą galite rasti [čia](#)). Galite juos pasirašyti elektroniniu parašu arba nepasirašyti. Tačiau nepasirašyti pranešimai nėra laikomi oficialiais dokumentais ir nesuteikia Jums aukščiau nurodytų teisių gauti informaciją apie priimtus sprendimus ir juos apskųsti, net jei pateikiate visą informaciją apie savo tapatybę (bet nepatvirtinate jos elektroniniu parašu).

Pranešti apie nusikalstamą veiką galite, net jei nežinote, kas ją padarė. Valdžios institucijos pačios privalo iširti nusikalstamas veikas ir išsiaiškinti kaltininkų tapatybes. Tačiau atkreipkite dėmesį į tai, kad kuo daugiau faktinės informacijos apie nusikalstamą veiką pateiksite, tuo didesnė tikimybė, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos suras kaltininką ir surinks jo kaltės įrodymus.

Taip pat turėtumėte atsižvelgti į tai, kad melagingi pranešimai apie nusikaltimus pagal Baudžiamąjį kodeksą yra laikomi nusikaltimu, tačiau tik tais atvejais, kai meluojama yra tyčia, t. y. kai asmuo žino, kad nusikalstamos veikos tikrai nebuvo, ir vis tiek praneša policijai, kad nusikaltimas buvo padarytas.

Pranešti apie nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus gali kiekvienas, ne tik nukentėję nuo nusikaltimų žmonės. Daugumoje tokių atvejų tokio pranešimo pakanka, jog ikiteisminio tyrimo įstaigos pradėtų baudžiamąją bylą, net jei auka nenori, kad byla būtų tiriami.

Tačiau įstatymai nustato tam tikras išimtis iš šios taisyklės - kai kurios nusikalstamos veikos tiriamos tik jeigu oficialų skundą teisėsaugai pateikia nusikalstamos veikos auka ar jos atstovas. Pavyzdžiui, taip yra neatsargių, nesunkių sveikatos sutrikdymų, seksualinių priekabiavimų, smulkių vagysčių, nedidelių sukčiavimų, išžagininimų ir kai kurių kitų nusikalstamų veikų atvejais (visą tokių nusikalstamų veikų sąrašą galite [rasti čia](#)).

Jei dėl kokių nors priežasčių skundą pateikusi nusikaltimo auka persigalvoja ir nebenori, kad procesas tęstųsi, ji bet kuriuo baudžiamojo proceso metu gali atsiimti skundą (jei tam neprieštarauja įtariamasis ar kaltinamasis).

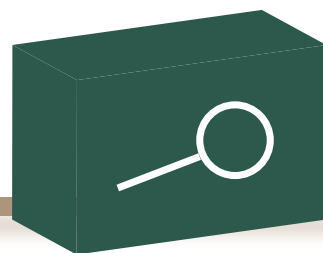

Prašymas atsiimti skundą turi būti pateiktas už baudžiamąjį procesą tuo metu atsakingam pareigūnui, t. y. prokurorui ikiteisminio tyrimo stadijoje arba teisėjui bylos nagrinėjimo metu. Beje, visais kitais atvejais, kai skundas, pranešimas ar pareiškimas apie nusikalstamą veiką jau yra pateiktas kuriai nors teisėsaugos institucijai, jo atsiimti nebegalima.

Geriausia ikiteisminio tyrimo įstaigoms apie padarytas nusikalstamas veikas pranešti iš karto po to, kai jos padaromos. Jei nusikalstamą žalą pastebėjote vėliau, pranešti reikėtų iškart po to, kai sužinote, kad nukentėjote nuo nusikalstamos veikos. Laiku pranešus apie nusikalstamą veiką, padidėja tikimybė, kad kaltininkas bus rastas ir jo kaltė bus įrodyta.

Kita vertus, įstatymai nustato pakankamai ilgus pranešimo apie nusikalstamas veikas terminus. Jie priklauso nuo nusikalstamų veikų sunkumo. Pavyzdžiui, ikiteisminis tyrimas dėl baudžiamųjų nusižengimų negali būti pradėtas tik tada, kai nuo tariamo pažeidimo padarymo praėjo daugiau kaip 3 metai, o nužudymų atvejais atitinkamas terminas yra 30 metų.

IKITEISMINIO TYRIMO STADIJA

Kai teisėsaugos institucija gauna pranešimą apie padarytą nusikalstamą veiką, ji turi pradėti ikiteisminį tyrimą. Ikiteisminio tyrimo metu siekiama išsiaiškinti ar nusikaltimas buvo padarytas, kas jį padarė, surinkti kaltininko kaltės įrodymus. Ikiteisminį tyrimą dažniausiai atlieka policija, bet kiekvienam ikiteisminiam tyrimui vadovauja prokuroras.

Prokuroras gali nuspręsti pats atlikti visą ikiteisminį tyrimą ar jo dalį. Todėl visa tai, kas toliau pasakojama apie ikiteisminio tyrimo pareigūno funkcijas, beveik taip pat tinka prokuroro funkcijoms ikiteisminiame tyrime apibūdinti tais atvejais, kai prokuroras pats nusprendžia tokias funkcijas atlikti.

Ikiteisminis tyrimas pradedamas oficialiu ikiteisminio tyrimo pareigūno sprendimu pradėti tyrimą. Jei ikiteisminio tyrimo įstaigai pateikėte oficialų skundą, pranešimą ar pareiškimą apie padarytą nusikalstamą veiką, Jums bus pranešta raštu tiek tuo atveju, jei bus priimtas sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą, tiek tuo atveju, jei ikiteisminio tyrimo įstaiga nutars ikiteisminio tyrimo nepradėti. Vieną iš šių sprendimų ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo priimti ne vėliau kaip per 10 dienų nuo tada, kai gavo skundą, pranešimą ar pareiškimą apie nusikalstamą veiką. Jei Jūsų netenkintų ikiteisminio tyrimo pareigūno priimtas sprendimas, Jūs turite teisę jį skųsti prokurorui.

Jei prokuroras nepakeistų priimto sprendimo, galite jį apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Tačiau atkreipkite dėmesį į tai, kad apeliacijų pateikimo terminas yra gana trumpas - abiem atvejais - 7 dienos. Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad asmuo, kuris kreipėsi dėl ikiteisminio tyrimo pradžios, turi teisę susipažinti su duomenimis, kuriais buvo grindžiamas sprendimas nepradėti ikiteisminio tyrimo.

Ikiteisminiam tyrimui prasidėjus, greičiausiai gausite oficialų šaukimą apklausai. Tačiau baudžiamojo proceso kodeksas leidžia vietoj rašytinių dokumentų naudoti telefono skambučius ar elektroninius laiškus, ir tai yra gana įprasta praktikoje. Jūs privalote atvykti į ikiteisminio tyrimo pareigūno nurodytą vietą nurodytu laiku. Įstatymai pripažįsta, kad gali būti išskirtinių aplinkybių, pateisinančių Jūsų neatvykimą. Tačiau šios aplinkybės turi būti tikrai išimtinės.

Apklausą atliekantis ikiteisminio tyrimo pareigūnas pirmiausia paaiškins Jūsų teises ir pareigas ir paprašys Jūsų pasirašyti dokumentą, kad Jūsų teisės Jums buvo išaiškintos. Be to, ikiteisminio tyrimo pareigūnas užpildys formą, kad šioje byloje Jūs pripažįstamas nukentėjusiuoju.

Turėtumėte atkreipti dėmesį, kad visos nukentėjusiojo teisės įgyjamos nuo šio sprendimo pripažinti Jus nukentėjusiuoju momento. Tačiau turėtumėte atsižvelgti ir į tai, jog nors užpildytoje formoje bus nurodyta, kokią žalą Jūs patyrėte dėl nusikalstamos veikos, kaltininkas Jums žalą atlyginti turės tik tuo atveju, jei Jūs pateiksite civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje.

Kita vertus, Jūs neprivalote pateikti civilinį ieškinį jau per pirmą apklausą. Jūs netgi galite palaukti iki ikiteisminio tyrimo pabaigos ir pateikti civilinį ieškinį tada. Vis dėlto, jei nukentėjote nuo smurtinio nusikaltimo ir norėtumėte kreiptis dėl valstybės mokamų kompensacijų smurtinių nusikaltimų aukoms, turėtumėte paskubėti.

Kreiptis dėl kompensacijos avansu galite tik per 10 dienų nuo smurtinio nusikaltimo padarymo. Be to, kreipdamiesi dėl kompensacijos, Jūs turėsite pateikti ikiteisminio pareigūno sprendimą pripažinti Jums civilinio ieškovo statusą. Natūralu, kad prieš tai reikia būti pateikus civilinį ieškinį.

Seksualinių nusikalstamų veikų bylose, smurto artimoje aplinkoje bylose, kai kurių kitų nusikalstamų veikų bylose nukentėjusysis gali prašyti, kad apklausą atliktų tos pačios lyties ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar pareigūnė. Tačiau toks ikiteisminio tyrimo pareigūnas neprivalo tokį prašymą įvykdyti. Tuo tarpu tais atvejais, kai apklausą atlieka prokuroras, ši taisyklė išvis nėra taikoma.

Toliau, atlikdamas Jūsų apklausą, ikiteisminio tyrimo pareigūnas paprašys Jūsų savais žodžiais papasakoti apie visas tiriamos bylos aplinkybes. Ikiteisminio tyrimo pareigūnui leidžiama pateikti Jums klausimų apie bylos aplinkybes tik po to, kai baigsite pasakoti, ką norite pasakyti apie bylą.

Tačiau tai nereiškia, kad esate įpareigotas pirmiausia kalbėti, o vėliau būti klausinėjamas. Galite paprašyti apklausos vykdančio pareigūno, kad jis klausimus užduotų iš karto. Apklausos metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas surašys Jūsų atsakymus ir po to paprašys Jūsų pasirašyti apklausos protokolą.

Labai tikėtina, ypač, jei patyrėte smurtinį nusikaltimą, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas apklausos metu nuspręs apžiūrėti jūsų kūną, kad nustatytų, ar ant jo yra nusikaltimo požymių. Taip pat jis ar ji gali paprašyti Jūsų duoti seilių, kraujo ar kokius kitus mėginius (pavyzdžius lyginamajam tyrimui), jei baudžiamajame procese reikėtų patikrinti, ar Jūs nesat palikęs ar palikus pėdsakų įvykio vietoje arba ant daiktų.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad, jeigu Jūs bus reikalaujama nusirengti atliekant kūno apžiūrą, ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi būti tos pačios lyties kaip ir Jūs. Jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas nėra tos pačios lyties, jis arba ji turi pakviesti kitos lyties kolegą arba daktarą apžiūros atlikimui arba mėginių paėmimui.

Kai kuriais atvejais, ypač seksualinio smurto atvejais, gali prireikti nuodugnios medicininės apžiūros. Šiuos tyrimus atlieka valstybinė teismo medicinos tarnyba.

Per pirmąją apklausą ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras užduos jums keletą klausimų, kad įvertintų, ar Jums kyla kokie nors pavojai dėl to, kad dalyvaujate baudžiamajoje byloje ir ar reikia imtis specialių priemonių Jūsų apsaugai.

Pavyzdžiui, jei įtariamasis bus sulaikytas, Jums bus apie tai pranešta ir paklausta, ar norit, kad Jums praneštų ir jei įtariamasis būtų paleistas iš suėmimo arba pabėgtų.

Viena iš specialių apsaugos priemonių, kurios gali būti taikomos, - sprendimas, kad Jūsų apklausą atliktų ikiteisminio tyrimo teisėjas. Paprastai, jei nukentėjusiojo apklausą ikiteisminio tyrimo metu atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas, nukentėjusysis neprivalo būti iš naujo apklaustas teisme.

Teisminio nagrinėjimo metu tiesiog perskaitomas nukentėjusiojo apklausos protokolas arba pristatomas apklausos garso arba vaizdo įrašas. Vis dėlto praktikoje gan dažnai pasitaiko, kai teisminio nagrinėjimo metu teismas nusprendžia, kad nukentėjusysis turi būti iš naujo apklaustas teisme.

Išlaidas, kurias patirsite dėl dalyvavimo apklausoje, privalo padengti ikiteisminio tyrimo įstaiga. Tam, kad išlaidos būtų padengtos, turėsite pateikti rašytinį prašymą dėl išlaidų kompensavimo, pridėti visus patvirtinamuosius dokumentus (kelionės bilietus, stovėjimo bilietus ir pan.) ir paprašyti ikiteisminio tyrimo pareigūno raštu patvirtinti, kad apklausa įvyko ir kad surašytos išlaidos buvo patirtos dėl to, kad turėjote dalyvauti apklausoje.

Jūs turėsite teisę gauti informaciją apie ikiteisminio tyrimo eigą ir teisę susipažinti su byloje surinkta medžiaga. Tačiau norėdami gauti informaciją ir susipažinti su bylos medžiaga, turite oficialiai kreiptis dėl to į prokurorą. Įstatymai nustato, kad Jums gali būti neleista susipažinti su bylos medžiaga, jei tai galėtų kelti pavojų tyrimo sėkmei. Vis dėlto, turėkite omenyje, kad tokį sprendimą galite apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Ikiteisminis tyrimas gali trukti nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių, priklausant nuo renkamų įrodymų kiekio ir tyrimo sudėtingumo. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams gali prireikti tyrimo metu ne kartą kalbėtis su nukentėjusiais, tada galite būti kviečiami ir į pakartotines apklausas. Tačiau turėkite omenyje, tai, kad Jūs kviečiamas į pakartotinę apklausą, nereiškia, kad kažką blogai pasakėte pirmos apklausos metu. Pakartotinės apklausos atliekamos tada, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai tiesiog nustato naujus faktus ir aplinkybes, kurių anksčiau nežinojo ir apie kuriuos Jūsų nebuvo įmanoma apklausti pirmos apklausos metu.

IKITEISMINIO TYRIMO PABAIGA

Ikiteisminis tyrimas gali baigtis dviem būdais:

Pirma, prokuroras, prižiūrintis ikiteisminį Jūsų bylos tyrimą, gali nuspręsti, kad surinktų įrodymų nepakanka, jog byloje įtariamasis asmuo būtų apkaltinamas tiriamu nusikaltimu, ir yra išnaudotos visos galimybės surinkti daugiau įrodymų, įrodančių kaltinamojo kaltę. Taip pat galima situacija, kai išvis taip ir lieka nežinoma, kas padarė nusikalstamą veiką. Tokiais atvejais prokuroras nusprendžia nutraukti ikiteisminį tyrimą ir praneša nukentėjusiesiems apie savo sprendimą.

Dar gali būti, kad prokuroras nuspręš ikiteisminį tyrimą Jūsų byloje sustabdyti. Jūs turite teisę skųsti kiekvieną tokį aukštesniajam prokurorui per 20 dienų nuo tada, kai Jums buvo apie sprendimą pranešta.

Jeigu aukštesnysis prokuroras sprendimo nepakeistų, Jūs turėtumėt teisę jį apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Vėlgi, Jūs turėtumėte 20 dienų skundui pateikti. Jūs taip pat turėtumėt teisę apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą, jei jis Jūsų netenkintų.

Tokiu atveju turėtumėte kreiptis į aukštesnės instancijos teismą, tačiau skundui pateikti būtų skiriamos tik 7 dienos. Įstatymai nustato, kad nukentėjusieji turi teisę susipažinti su duomenimis, kuriais buvo grindžiamas sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą.

Visgi verta atsižvelgti į tai, kad paprastai prokurorų sprendimai nutraukti ikiteisminius tyrimus būna tinkamai pagrįsti, todėl, nusprendus sprendimą apskųsti, geriausia būtų pasitelkti advokatą arba bent pasikonsultuoti su profesionaliu teisininku. Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad nutraukti ikiteisminiai tyrimai vėliau gali būti atnaujinti, jei paaiškėja naujų svarbių aplinkybių ar randami nauji svarbūs įrodymai.

Antra, prokuroras gali nuspręsti, kad yra surinkta pakankamai įrodymų ir byla gali būti nagrinėjama teisme. Šiuo atveju prokuroras surašo kaltinamąjį aktą ir jame pateikia kaltinimus kaltininkui. Surašius kaltinamąjį aktą Jūs turite teisę susipažinti su visa bylos medžiaga, tačiau tik jei kreipsitės raštu, kad tokia teisė Jums būtų suteikta. Prokuroras turi arba pateikti Jums bylos kopiją arba nustatyti terminą, per kurį galėtumėte peržiūrėti bylos medžiagą. Kai baudžiamojo proceso dalyviai susipažįsta su bylos medžiaga, byla perduodama nagrinėti teismui.

Yra dar dvi galimybės nutraukti ikiteisminį tyrimą, taikomas tais atvejais, kai nusikaltimo aplinkybės yra aiškios ir yra pakankamai duomenų kaltininko kaltumui įrodyti.

Pirma, įstatymai numato, kad tais atvejais, kai įtariamasis padengia ar sutinka padengti visą nusikalstama veika padarytą žalą, prokuroras gali kreiptis į teismą dėl baudžiamojo įsakymo, t.y. kad bausmė būtų paskirta jos neišnagrinėjus teisme. Prokuroras teismui pasiūlo kokia bausmė galėtų būti paskirta (tačiau laisvės atėmimo bausmė paprastai negali būti siūloma). Baudžiamojo įsakymo procedūra taikoma tik tuo atveju, jei įtariamasis su tuo sutinka. Nukentėjusysis taip pat gali prieštarauti, kad baudžiamojo įsakymo tvarka byloje nebūtų taikoma. Prokuroras Jums privalo pranešti, kad jis ar ji pateikė teismui prašymą dėl baudžiamojo įsakymo, nuo šio momento Jūs turite 7 dienas, per kurias galite apskųsti prokuroro sprendimą ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad teismas neprivalo skirti prokuroro siūlomos bausmės. Teismas gali laisvai nuspręsti pats kokia bausmė turi būti paskirta. Kaltinamasis gali prieštarauti teismo priimtam baudžiamajam įsakymui ir prašyti surengti bylos nagrinėjimą. Tuo tarpu nukentėjusysis neturi teisės to reikalauti, jeigu jo ar jos netenkina priimtas baudžiamasis įsakymas. Įstatymai net nesuteikia teisės apskųsti baudžiamąjį įsakymą aukštesnės instancijos teismui. Taigi, jei nesate įsitikinę, kad jūsų interesai jau buvo užtikrinti kompensuojant patirtą žalą ar kaltininko pažadais padarytą žalą atlyginti, geriau prieštarauti pačiai baudžiamojo įsakymo procedūrai. Atkreipkite dėmesį į tai, kad įstatymai jums nesuteikia teisės ieškoti teisingumo vėliau alternatyviais būdais.

Antra, yra galimybė prokurorui kreiptis dėl pagreitinto proceso mažiau pavojingų nusikalstamų veikų bylose. Užuoat atlikęs išsamų ikiteisminį tyrimą ir jo pabaigoje surašęs kaltinamąjį aktą, prokuroras gali kreiptis į apylinkės teismą (ši procedūra negali būti taikoma apygardos teismuose), kad byla būtų nagrinėjama pagreitinto proceso tvarka. Jei pradėdamas pagreitintas procesas, byla teisme nagrinėjama neapklausiant nukentėjusiųjų.

Pagreitintas procesas gali būti pradėdamas neatsižvelgiant į tai, ar įtariamasis ir nukentėjęs sutinka, kad byla būtų nagrinėjama šitaip, ar ne. Sprendimui pradėti pagreitintą procesą užtenka to, kad teismas laiko bylos aplinkybes pakankamai aiškias ir tai, kad prokuroras spėjo kreiptis į teismą per 14 dienų nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą dienos.

Jei bus nuspręsta bylą nagrinėti pagreitinto proceso tvarka, prokuroras Jums, kaip nukentėjusiajam, praneš, kada ir kur bus nagrinėjama byla. Prokuroras taip pat informuos, kad Jūsų dalyvavimas teismo posėdyje nėra būtinas, Jūs taip pat neturėsite pareigos dalyvauti teismo posėdžiuose ir neprivalėsite nurodinėti jokių priežasčių kodėl nedalyvavote.

Žinoma, Jūs turite teisę apskųsti apylinkės teismo sprendimą dėl pagreitinto proceso tvarkos taikymo apygardos teismui. Tačiau gali būti ir taip, kad teismo sprendimas bylą nagrinėti pagreitinto proceso tvarka ir galutinis teismo sprendimas byloje bus priimti tą pačią dieną. Tokiais atvejais, jeigu liksite nepatenkintas teismo sprendimu, beliks vienintelis kelias ginti savo teises teikiant apeliacinį skundą apygardos teismui.

TEISMAS

Kai įtariamajam pareiškiamas kaltinimas pabaigus ikiteisminį tyrimą, byla perduodama nagrinėti teismui. Teismo procese bylą nagrinėja vienas arba trys teisėjai. Teismo salėje paprastai būna visi baudžiamojo proceso dalyviai – kaltinamasis, prokuroras, nukentėjęs, liudytojai ir kiti. Paprastai teismo posėdžiai yra vieši, todėl visi gali atvykti ir pamatyti vykstantį teismo procesą. Visada verta turėti draugų ar kitų artimųjų, kurie lydėtų jus į teismą. Dalyvavimas teismo procese gali kelti daug streso, todėl nuolatinis artimųjų ir draugų palaikymas yra labai svarbus.

Neatsargių ir nesunkių bei apysunkių tyčinių nusikalstamų veikų bylas nagrinėja apylinkių teismai. Sunkių ir labai sunkių nusikaltimų bylas nagrinėja apygardų teismai. Tiesa, įstatymai numato tam tikras išimtis iš šios taisyklės.

Teismo proceso tikslas yra nuspręsti, ar yra pakankamai kaltinamojo kaltės įrodymų, ir jeigu taip, paskirti jai ar jam bausmę. Teismas taip pat nusprendžia, ar nukentėjusysis ir kiti asmenys, nukentėję nuo nusikaltimo, turi teisę į žalos atlyginimą (bet tik tuo atveju, jei byloje jie yra pateikę civilinius ieškinius).

TEISMO DATOS IR LAIKO PLANAVIMAS

Gavęs bylos medžiagą, teisėjas (nebūtinai tas pats teisėjas, kuris nagrinės bylą) suplanuoja bylos nagrinėjimo datą ir vietą. Teismo posėdis turi būti surengtas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo kaltinamojo akto perdavimo teismui dienos (kai kuriais išimtiniais atvejais šis terminas gali būti pratęstas iki 3 mėnesių).

PASIRENGIMAS TEISMUI

Visiškai normalu, jei laukdami teismo posėdžio jaučiate nerimą, jaučiatės neužtikrintai. Juk dar nesat buvę tokioje situacijoje, nesat prie tokių iššūkių pripratę. Štai kodėl svarbu dalyvavimui teismo posėdyje pasiruošti.

Jei turite tokią galimybę, apsilankykite teisme likus kelioms dienoms iki teismo posėdžio, kad pamatytumėte kaip atrodo teismo salė, liudytojų laukimo kambarys ir kitos patalpos. Jei įmanoma, pasinaudokite proga stebėti kitą teismo posėdį, taip daugiau suprasite kaip jie vyksta.

Tikėtina, kad teismo posėdžio dieną teisme sutiksime kaltinamąjį ir jo ar jos draugus bei artimuosius.

Turėtumėte tokiam susitikimui pasiruošti iš anksto, suplanuoti ką turėtumėte daryti: stengtis laikytis nuo jų atokiau, nereaguoti į galimas provokacijas, kreiptis pagalbos į teismo darbuotojus. Atminkite, kad paprastai policija teismo posėdžiuose nedalyvauja.

Teismo metu teisėjas, prokuroras, gynėjas ir Jūsų įgaliotasis atstovas (advokatas), jeigu tokį turėsite, užduos jums klausimus. Natūralu, kad Jūsų bus paprašyta pateikti kuo daugiau informacijos su kuo daugiau detalių, nes kuo daugiau informacijos turės teismas, tuo pagrįstesnis bus jo sprendimas. Teisėjas prašys, kad visą įvykusią situaciją Jūs teismui paašikintumėte savais žodžiais.

Todėl prieš teismo procesą turėtumėte mintyse išdėstyti visą informaciją, kurią, Jūsų manymu, yra svarbu papasakoti teismui. Taip pat galite su savimi pasiimti keletą užrašų, pavyzdžiui, užsirašyti svarbiausių įvykių, apie kuriuos teks pasakoti, datas. Normalu yra neprisiminti kai kurių detalių, ypač jei nuo nusikaltimo dienos praėjo nemažai laiko. Tokiais atvejais nebijokite pasakyti „aš neatsimenu“. Melagingas liudijimas teisme yra nusikaltimas (t. y. kiekvienas gali būti nubaustas už tai, kad nesakė tiesos žinodamas, kad jis ar ji meluoja). Tačiau niekas negali nei teisiškai, nei kaip nors kitaip Jus smerkti už tai, kad kažko neprisimenate. Todėl neišsigąskite ir jei sulauksite klausimų, į kuriuos neturėsite atsakymų.

Nepamirškite, kad jeigu nukentėjote nuo nusikalstamos veikos, dalyvavimas teismo posėdyje gali reikšmingai padėti Jums atsigauti. Visuomenė nepriima ir netoleruoja nusikalstamo elgesio, o teismo procesas atlieka pagrindinį vaidmenį perduodant žinią, kad tie, kurie pažeidžia įstatymus, sulaukia atsakomybės ir turi atkentėti už savo nusikalstamą elgesį.

Paskutinis, bet ne mažiau svarbus dalykas, yra išlaidos, kurias patirsite dalyvaudami teismo posėdyje. Jos bus apmokamos teismo. Teismui turėtumėte pateikti rašytinį prašymą dėl išlaidų kompensavimo ir pridėti visus patvirtinamuosius dokumentus (kelionės bilietus, automobilio parkavimo bilietus ir pan.).

KAS NUTINKA NEATVYKUS Į TEISMĄ

Nepraleiskite teismo posėdžių! Jūsų dalyvavimas yra labai svarbus! Jūsų žinios apie tai, kas nutiko, yra būtinos ir gali būti lemiamos teisėjo sprendimui. Jums neatvykus į teismo posėdį bylos nagrinėjimas gali būti atidėtas, gali kilti sunkumų išsiaiškinant tiesą ir įvykdant teisingumą.

Jūs būsite pakviesti į teismo posėdį oficialiu šaukimu arba teismo darbuotojai susisieks su jumis telefonu, el. paštu ar kitomis ryšio priemonėmis. Atkreipkite dėmesį į tai, kad tuo atveju, jei būsite pakviestas oficialiu šaukimu, galite būti nubaustas už neatvykimą į laiške nurodytą vietą nurodytu laiku. Už nedalyvavimą teismo posėdyje be pagrįsto pasiteisinimo gali būti paskirta bauda. Teismas netgi gali nurodyti policijai Jus sulaikyti ir atvesdinti į teismą.

Paprastai tai, kad privalote būti darbe ar turite atlikti kitas svarbias užduotis teismo posėdžio dieną, nebus laikoma tinkamu pasiteisinimu dėl neatvykimo. Tačiau jei matote, kad visiškai nėra galimybės atvykti į teismo posėdį nurodytą dieną, pasistenkite iš anksto susisiekti ir informuoti teismą.

Jei gavote oficialų šaukimą, jame visada yra nurodyti telefono numeriai, kuriais galite susisiekti su teismo darbuotojais, todėl, matant, kad dalyvauti gali būti problematiška, turėtumėte nedelsdami paskambinti šaukime nurodytiems teismo darbuotojams ir pranešti apie susidariusią situaciją.

Atkreipkite dėmesį ir į tai, kad jei neatvykstate į teismo posėdį, teisėjas ar teisėjai gali nuspręsti surengti posėdį ir be Jūsų, jei akivaizdu, kad Jūsų nedalyvavimas netrukdo tinkamai išnagrinėti visas bylos aplinkybes ir užtikrinti Jūsų interesus. Jei teismas nuspręstų posėdį pradėti Jums nedalyvaujant, Jūs neturėtumėte teisinės galimybės apskusti tokį teismo sprendimą, net jei Jūsų nebuvimo priežastys buvo tikrai rimtos ir pateisinamos. Žinoma, neprarandate teisės apskusti teismo paskelbtą bausmę, tačiau visada patartina pasinaudoti visomis įstatymų ir teismų numatytomis teisėmis, kurios apsaugotų Jūsų interesus.

KADA IR KUR ATVYKTI

Jei gavote šaukimą dalyvauti teismo posėdyje, turite atvykti nurodytą dieną į nurodytą vietą. Iš anksto suplanuokite savo kelionę į teismą, išsiaiškinkite tikslią vietą, kur vyks posėdis, įvertinkite kelionės iki teismo trukmę. Atkreipkite dėmesį į tai, kad dauguma apylinkių teismų turi patalpas skirtinguose miesteliuose (vadinamuose apylinkės teismo rūmais).

Taigi, jei Jūsų byla bus nagrinėjama apylinkės teisme, turėtumėte dar atidžiau patikrinti adresą, kur vyks teismo posėdis. Šaukime bus nurodytas tikslus adresas ar net salės, kur Jūsų byla bus nagrinėjama, numeris.

KAS GALI DALYVAUTI

Teismo posėdžiai beveik visada yra atviri visuomenei, tai reiškia, jog bet kas gali patekti į teismo salę ir dalyvauti teismo posėdyje. Tačiau yra keletas išimčių, pavyzdžiui, tais atvejais, kai kaltinamasis ar nukentėjusysis yra nepilnamečiai; kai nagrinėjamos seksualinių nusikaltimų bylos; kuomet teismo posėdžiai turi būti uždari, jog būtų garantuoti specialūs nukentėjusiųjų ir liudytojų apsaugos poreikiai arba siekiant apsaugoti duomenis apie nukentėjusiųjų ar kitų byloje dalyvaujančių asmenų privatų gyvenimą.

Jūs taip pat turite teisę prašyti teismo bylą ar jos dalį nagrinėti neviešai, jei galite nurodyti tokio prašymo priežastis. Įstatymai taip pat nustato, kad nukentėjusieji turi teisę būti lydimi jų pasirinkto lydinčio asmens net neviešuose posėdžiuose.

TEISMO SALĖ

Bylų nagrinėjimui apylinkės teisme pirmininkauja teisėjas, tačiau kai kuriais išimtiniais atvejais apylinkės teismo pirmininkas gali sudaryti bylos nagrinėjimui trijų teisėjų kolegiją. Teismo posėdžius apygardos teisme nagrinėja trijų teisėjų kolegijos, vienas iš kolegijos teisėjų paskiriamas kolegijos pirmininku.

Kiti teismo posėdyje dalyvaujantys asmenys:

- prokuroras
- kaltinamasis ir jo ar jos gynėjas
- nukentėjusysis ir jo ar jos įgaliotasis atstovas (advokatas)
- civiliniai ieškovai ir civiliniai atsakovai
- liudytojai
- specialistai ir ekspertai
- teismo posėdžio sekretorius
- vertėjas

Nukentėjusiajam paprastai skiriama vieta toje pačioje salės pusėje, kaip ir prokurorui, tuo tarpu kaltinamajam ir jo gynėjui – kitoje salės pusėje.

TEISMINIO NAGRINĖJIMO PRADŽIA

Įstatymai įtvirtina bendrą taisyklę, kad visos bylos turi būti išnagrinėtos per vieną teismo posėdį. Tačiau yra natūralu, kad daugelis bylų yra pakankamai sudėtingos, kad būtų išnagrinėtos per vieną dieną. Tokiais atvejais prieš pradėdant teisminį nagrinėjimą yra nustatomas teismo posėdžio grafikas.

Vis dėlto, net suplanuoti posėdžiai gali neįvykti, pavyzdžiui, kai kaltinamasis arba liudininkas, kuris turėjo duoti svarbius parodymus, neatvyksta į posėdį. Nukentėjusiojo nedalyvavimas irgi gali būti priežastis, dėl kurios galima atidėti posėdį arba padaryti posėdžio pertrauką.

Tačiau tai nėra būtina – įstatymai nustato, kad nagrinėjimas gali būti tęsiamas ir nukentėjusiajam nedalyvaujant, jei teismas nusprendžia, kad ir nukentėjusiajam nedalyvaujant įmanoma išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir apginti nukentėjusiojo interesus.

Pertraukos posėdžio metu, tiek numatytos prieš tai sudarytame posėdžio grafike, tiek padarytos dėl to, kad atsirado nenumatytų aplinkybių, negali būti ilgesnės nei 1 mėnuo, taip pat, įstatymai reikalauja teismų vengti bereikalingų pertraukų.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad įstatymai nenustato kiek gali trukti visas teisminis nagrinėjimas, tačiau įtvirtina bendrą taisyklę, kad teismas turi siekti išnagrinėti kiekvieną bylą per įmanomai trumpiausią laiką.

Yra bendra taisyklė, kad teisme draudžiami garso ir vaizdo įrašai. Vis dėlto, nukentėjusysis ir kiti baudžiamojo proceso dalyviai turi teisę daryti garso (ne vaizdo) įrašus. Jei norima daryti garso įrašą, privalu informuoti teisėją arba teisėjų kolegijos pirmininką apie tai iš anksto. Garso įrašas gali būti draudžiamas, jeigu teisėjas nusprendžia, kad tai trukdytų procesui. Atkreipkite dėmesį į tai, kad su niekuo negalima dalintis padarytais įrašais.

Be to, turėkite omenyje, kad teismo darbuotojai irgi daro kiekvieno teismo posėdžio garso įrašą. Jūs bet kuriuo metu galite prašymu kreiptis į teismą, kad leistų Jums susipažinti su tokiu garso įrašu ir pasidaryti jo kopiją.

Teismas prasideda, kai į salę, kurioje vyks posėdis, įeina teisėjas arba teisėjų kolegija. Įstatymai reikalauja, kad kiekvienas salėje esantis žmogus atsistotų įėjus teisėjui ar teisėjų kolegijai (ta pati taisyklė taikoma, kai teisėjas arba teisėjų kolegija palieka salę).

Po to teisėjas ar teisėjų kolegijos pirmininkas informuoja kokia byla bus nagrinėjama ir paprašo teismo sekretoriaus nurodyti kas dalyvauja teismo posėdyje bei dėl kokių priežasčių nedalyvauja į posėdį šaukti asmenys. Tada teisėjas ar teisėjų kolegija nusprendžia ar posėdis įmanomas nedalyvaujant neatvykusiems proceso dalyviams.

Jeigu teisėjas ar teisėjų kolegija nusprendžia tęsti posėdį, jie informuoja proceso dalyvius (įskaitant Jus, kaip nukentėjusį ir Jūsų atstovus) apie jų teises teismo nagrinėjimo metu ir savais žodžiais paaiškina kokia yra kiekvienos teisės esmė.

Po to pradedamas įrodymų tyrimas. Atkreipkite dėmesį į tai, kad tai yra paskutinis momentas visame baudžiamajame procese, kai Jūs dar galite a) pareikšti civilinį ieškinį byloje ir b) reikalauti teisėjo, prokuroro, vertėjo, eksperto ir kai kurių kitų byloje dalyvaujančių pareigūnų nušalinimo.

Visi byloje esantys įrodymai turi būti pristatyti teisme, kad teisėjas ir kiti baudžiamojo proceso dalyviai galėtų su jais susipažinti tiesiogiai. Vienas iš pagrindinių principų visoje teismo procedūroje yra tai, kad kiekvienas įrodymas turi būti pristatomas teismo posėdyje žodžiu. Tai reiškia, kad kiekvienas dokumentas bylos medžiagoje turi būti perskaitytas.

Visgi paprastai ikiteisminio tyrimo metu vykusių apklausų protokolai nėra skaitomi. Visi ikiteisminio tyrimo metu apklausti bylos dalyviai, įskaitant ir Jus kaip nukentėjusįjį, apklausiami ir teisme. Dažniausiai tenka iš naujo atsakyti į tuos pačius klausimus kurie buvo užduoti ikiteisminio tyrimo metu. Įstatymai, vis dėlto, numato, kad kai kuriais atvejais atsakymai, duoti ikiteisminio proceso metu, perskaitomi teisme. Taip būna kai asmuo, kuris turi būti apklaustas, nedalyvauja teisme dėl pateisinamų priežasčių, arba atsisako duoti parodymus, arba teigia, kad negali atsiminti aplinkybių apie kurias jau buvo apklaustas ar apklausta ikiteisminio tyrimo metu, arba atsakymai, pateikiami teisme, reikšmingai skiriasi nuo atsakymų, pateiktų ikiteisminio tyrimo metu.

Tais atvejais, kai nukentėjusiojo apklausa teismo nagrinėjimo metu neatitiktų jo ar jos apsaugos poreikių, teismas taip pat gali nuspręsti, kad pakanka perskaityti parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo metu (tačiau tik tais atvejais, kai apklausą ikiteisminio tyrimo metu atliko ikiteisminio tyrimo teisėjas). Teisėjas taip pat gali nuspręsti, ne skaityti nukentėjusiojo apklausos ikiteisminio tyrimo metu protokolą, bet pristatyti apklausos garso ar vaizdo įrašą.

Pradėjus įrodymų tyrimą, pirmiausia kalba prokuroras. Jis ar ji turi perskaityti kaltinamąjį aktą. Kartais, kai kaltinamasis aktas yra labai ilgas, prokurorams yra leidžiama pristatyti tik kaltinamojo akto santrauką.

Po to apklausiamas kaltinamasis. Teismas pirmiausia paprašo, kad kaltinamasis savais žodžiais papasakotų, ką jis mano apie pareikštus kaltinimus. Paskui teismas leidžia kitiems bylos dalyviams apklausti kaltinamąjį. Paprastai klausimus kaltinamajam pirmiausia užduoda prokuroras. Vis dėlto, jūs, kaip nukentėjusysis ar Jūsų įgaliotasis atstovas (advokatas), taip pat galite pateikti klausimus kaltinamajam.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad klausimai, kuriuos galite užduoti, turi būti susiję su bylos aplinkybėmis. Jūs turite būti pasiruošęs paaiškinti, koks yra ryšys tarp kiekvieno Jūsų užduoto klausimo ir nagrinėjamos bylos aplinkybių, nes kaltinamasis ir jo gynėjas tikrai gali protestuoti dėl daugelio klausimų kaip nesusijusių su nagrinėjama byla.

Jeigu kaltinamasis prisipažįsta dėl jam pateiktų kaltinimų, tolimesnis įrodymų tyrimas gali būti nutrauktas teismo sprendimu. Tačiau taip būna tik jeigu a) teismas nusprendžia, kad bylos aplinkybės nekelia jokių abejonių dėl kaltinamojo kaltės, be to, b) kaltinamasis, gynėjas ir prokuroras sutinka, kad įrodymų tyrimas būtų nutrauktas, ir c) kaltinamasis nėra kaltinamas labai sunkiu nusikaltimu. Kokia yra nukentėjusiojo nuomonė šiuo klausimu nesiaiškinama. Tačiau sprendimą nutraukti įrodymų tyrimą Jūs galite apskųsti aukštesnės instancijos teismui.

Jei kaltinamasis neprisipažįsta ir įrodymų tyrimas tęsiasi, duoti parodymas paprastai kviečiamas nukentėjusysis. Kai kuriais atvejais, kai to reikalauja specialūs nukentėjusiojo apsaugos poreikiai, kaltinamajam ir kitiems bylos dalyviams gali būti liepta palikti teismo posėdžio salę. Tačiau atkreipkite dėmesį į tai, kad asmenys, kuriems buvo liepta išeiti iš salės, turės galimybę matyti ir girdėti Jūsų parodymus ir būdami kitoje patalpoje.

Visus atsakymus per apklausą reikalaujama pateikti atsistojus. Teisėjas pirmiausia paklaus apie Jūsų tapatybę (vardo, pavardės ir kt.). Po to teisėjas išaiškins Jums Jūsų pareigą papasakoti teismui viską, ką žinote apie bylą, taip pat įspės Jus dėl atsakomybės už melagingus parodymus. Tada Jūsų bus paprašyta duoti priesaiką sakyti tik tiesą ir nieko nenutylėti. Jūsų bus paprašyta pasirašyti priesaikos tekstą. Teismas pirmiausia paprašys, kad Jūs papasakotumėt viską, ką žinote apie bylą savais žodžiais.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad Jūs turėtumėte teismui papasakoti apie faktus, su kuriais susidūrėte patys, neturėtumėte pateikti informacijos, jei negalėsite paaiškinti iš kur tą informaciją gavote. Įstatymai leidžia Jums naudotis užrašais, tačiau tik tokiais atvejais, kai Jūsų parodymai yra susiję su kokiais nors skaičiais ir kitokiais duomenimis, kuriuos sunku atsiminti. Tai reiškia, kad Jūs galite užsirašyti atskirus duomenis, bet ne pasirašyti kalbą, kurią perskaitytumėt. Teisėjas ar kiti bylos dalyviai turi teisę paprašyti Jūsų parodyti, ką Jūs esate užsirašę.

Po to teisėjas leis kitiems bylos dalyviams užduoti Jums klausimus. Atkreipkite dėmesį į tai, kad net jei kaltinamajam ar kitiems bylos dalyviams buvo liepta išeiti iš salės Jūsų apklausos metu, jie galės pateikti Jums klausimus. Tokiais atvejais savo klausimus jie perduoda teisėjui ir teisėjas juos perskaito. Įprasta, kad prokuroras, gynėjas ir kiti bylos dalyviai savo klausimais pertraukia nukentėjusiojo atsakymus. Taip būna kai prireikia išgirsti aiškesnį, detalesnį tam tikrų Jūsų paminėtų aplinkybių paaiškinimą.

Gali būti, kad dėl kai kurių kaltinamojo ar jo gynėjo klausimų Jūs pasijausite nepatogiai. Gali atrodyti, kad jie ginčija tai, ką Jūs patyrėte. Nepamirškite, kad gynėjas privalo ginti jo ar jos kliento interesus. Likite ramūs ir nebandykite išmąstyti, koks atsakymas būtų geras, o koks - ne. Blogų atsakymų nebūna. Bet būna blogų klausimų.

Jeigu klausimas peržengia priimtinas ribas, teisėjo pareiga yra įsiterpti ir tokį klausimą atmesti. Jeigu jaučiate, kad kažkuris iš proceso dalyvių elgiasi nemandagiai ar agresyviai, ramiai pasakykite teisėjui, kad dėl to jaučiatės blogai. Dažnai pasitaiko, kad kurį nors advokato ar prokuroro klausimą sudėtinga suprasti. Pavyzdžiui, profesionalių teisininkų klausimuose kartas nuo karto panaudojami sudėtingi teisiniai terminai ar išsireiškimai. Jei nesuprastumėt kurio klausimo, nebijokite apie tai pasakyti garsiai. Tokiu atveju teisėjas tiesiog paprašys, kad klausimas būtų sukonkretintas, paaiškintas.

Po nukentėjusiojo apklausos liudytojai, specialistai ir ekspertai yra apklausiami beveik taip pat, kaip buvo apklausiamas kaltinamasis ir nukentėjęsysis. Teisėjas taip pat perskaito visus dokumentus, kurie yra bylos medžiagoje, ir išnagrinėja visus daiktinius įrodymus, kurie yra surinkti byloje. Teismas taip pat gali nuspręsti, kad kai kurie papildomi tyrimo veiksmai (pvz.: įrodymų patikrinimas nusikaltimo vietoje, eksperimentai, ekspertizės ir t.t.) yra būtini. Tokiu atveju teisėjas arba teisėjų kolegija gali nuspręsti arba atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus patiemis, arba pavesti, kad šiuos tyrimo veiksmus atliktų prokuroras. Kiti bylos dalyviai, įskaitant Jus kaip nukentėjusįjį, taip pat gali kreiptis į teismą ir paprašyti, kad tam tikri tyrimo veiksmai būtų atlikti ar kad tam tikri nepašaukti į teismo posėdį liudytojai būtų apklausti.

TEISMINIO NAGRINĖJIMO PABAIGA

Kai įrodymų tyrimas baigiamas, teismas pasiūlo prokurorui, nukentėjusiajam arba jo atstovui, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui arba jų atstovams, gynėjui arba gynėjo neturinčiam kaltinamajam pasakyti baigiamąsias kalbas. Šį kartą nedraudžiama kalbą pasirengti iš anksto.

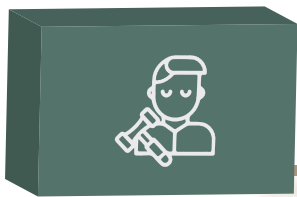
Atkreipkite dėmesį į tai, kad įstatymai neriboja baigiamųjų kalbų trukmės, teisėjai neturi teisės nutraukti Jūsų kalbos, jei ji jiems atrodo per ilgą. Tačiau teisėjas gali nutraukti bet kurią baigiamąją kalbą, jeigu nusprendžia, kad ji yra nesusijusi su bylos aplinkybėmis. Įstatymai nenumato galimybės pateikti bylos dalyviams klausimus po kiekvieno jų baigiamosios kalbos.

Tačiau Jūs galite pakomentuoti tam tikrus kitų bylos dalyvių baigiamųjų kalbų aspektus po to, kai visos baigiamosios kalbos baigiamos.

Kai visos baigiamosios kalbos būna pasakytos, kaltinamajam suteikiama galimybė pasakyti paskutinį žodį. Įstatymai neleidžia pateikti kaltinamajam jokių klausimų po to, kai jis pasako paskutinį žodį. Po to teisėjai palieka teismo salę ir priima galutinį sprendimą pasitarimų kambaryje.

Jei byla yra paprasta ir ją išspręsti nesunku, teisėjas ar teisėjų kolegija gali paskelbti savo sprendimą ir po pusvalandžio. Vis dėlto, dažniau teisėjas ar teisėjų kolegija nustato dieną, kada sprendimas turi būti paskelbtas. Dažniausiai sprendimas yra paskelbiamas per 14 dienų po posėdžio pabaigos, tačiau kai kuriose sudėtingose ir didelėse bylose tai gali užtrukti net 45 dienas.

Kiekvienas teismo sprendimas paskelbiamas viešai, net tais atvejais, kai buvo nagrinėta neviešai. Tačiau teismas negali paviėšinti duomenų, kurie pripažinti neviešais, net jei jie yra nurodomi sprendime.

NUOSPRENDIS

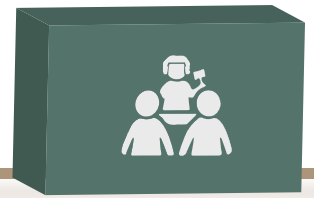
Nuosprendis yra galutinis teismo sprendimas byloje, kuriuo teismas pasako, kokius kaltinimus jis laiko įrodytais ir kokiais įrodymais tokį sprendimą grindžia. Teismas gali priimti apkaltinamąjį nuosprendį (jei nusprendžia, kad kaltinamasis yra kaltas) arba išteisinamąjį nuosprendį (jei nusprendžia, kad teisiამasis yra nekaltas). Tiesa, galima ir trečias variantas – teismas gali nutraukti bylą, jei nusprendžia, kad kaltinamasis kaltas, bet yra pakankami pagrindai atleisti jį ar ją nuo baudžiamosios atsakomybės.

Jeigu byloje buvo pareikštas civilinis ieškinys, apkaltinamajame teismo nuosprendyje taip pat nurodoma, kokią žalą kaltinamasis turi atlyginti. Kai yra priimamas išteisinamasis teismo nuosprendis, teismas gali arba atmesti civilinį ieškinį (nusprendžia, kad kaltinamasis nepadarė veikų, kuriomis buvo kaltintas) arba palikti civilinį ieškinį nenagrinėtą, tuomet jis gali būti nagrinėjamas civilinio proceso tvarka (tokį sprendimą teismas priima, jei nusprendžia, kad veikos, kuriomis kaltintas kaltinamasis, nebuvo nusikalstamos).

Jūs turite teisę gauti nuosprendžio kopiją, tačiau tik jei patys dėl to kreipsitės į teismą. Net jeigu Jūsų nebuvo teisme tada, kai buvo skelbiamas nuosprendis, Jūs vis tiek galite paprašyti teismo, kad jums atsiųstų nuosprendžio kopiją. Įstatymai nustato, kad teismas privalo išsiųsti nuosprendžio kopiją per 5 dienas nuo prašymo gavimo dienos.

Nuosprendis įsiteisėja (pradedamas vykdyti) tik po 20 dienų nuo jo paskelbimo dienos, kai baigiasi laikas, įstatymų suteikiamas apeliaciniam skundams pateikti. Jei šis laikas praeina ir per jį nei vienas apeliacinis skundas nepateikiamas, nuosprendis pradedamas vykdyti.

APELIACIJOS

Nukentėjusysis ir jo atstovas gali apeliuoti kiekvieną teismo sprendimą – tiek apkaltinamąjį ir išteisinamąjį nuosprendžius, tiek nutartis atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukti bylą. Visi apeliaciniai skundai teikiami tame pačiame teisme, kuris nagrinėjo bylą, tačiau šis teismas yra įpareigotas persiųsti visus apeliacinius skundus aukštesnės instancijos teismui.

Jeigu norite apeliuoti teismo sprendimą, turite tai padaryti per 20 dienų, po to, kai buvo paskelbtas teismo sprendimas. Šis terminas gali būti atnaujintas jam pasibaigus, jeigu teismas, kuris priėmė nuosprendį, nutaria, kad Jūs turėjote rimtą pagrindą praleisti terminą. Atkreipkite dėmesį į tai, kad nuosprendis ar nutartis nutraukti baudžiamąją bylą gali būti apeliuojami ir kitų baudžiamojo proceso dalyvių. Taip pat svarbu, kad Jūs galite atsiimti pateiktą apeliacinį skundą bet kuriuo apeliacinio proceso metu iki pasibaigus bylos nagrinėjimas apeliacine tvarka.

Apeliaciniai skundai nagrinėjami skirtinguose aukštesnės instancijos teismuose: apygardos teisme, jei skundžiamas nuosprendis buvo priimtas apylinkės teismo, ir Lietuvos Apeliaciniame Teisme, jeigu skundžiamas nuosprendis buvo priimtas apygardos teisme. Apelacijos yra nagrinėjamos žodinio arba rašytinio proceso tvarka.

Kuri proceso tvarka bus pasirinkta priklauso nuo daugelio bylos aspektų. Vis dėlto, įstatymai nustato, kad apeliaciniai skundai turi būti nagrinėjami žodinio proceso tvarka, jei bent vienas iš baudžiamojo proceso dalyvių to reikalauja.

Kai nagrinėjami apeliaciniai skundai, byla nėra pradedama iš naujo. Nagrinėjamos tik tos aplinkybės, dėl kurių pirmos instancijos teismo sprendimas yra skundžiamas. Atkreipkite dėmesį ir į tai, kad Jūs galite būti ne vieninteliai, kurie nusprendė apeliuoti nuosprendį, todėl ir klausimai, nesusiję su Jūsų pateiktu apeliaciniu skundu, gali būti nagrinėjami, nes dėl jų apeliacinius skundus pateikė nuteistasis ar kiti baudžiamojo proceso dalyviai.

Kai aukštesnės instancijos teismas išnagrinėja visus apeliacinius skundus, jis turi pasirinkti vieną iš kelių sprendimo variantų. Pirmą, dažniausiai teismo sprendimai, dėl kurių skundžiamasi, lieka nepakeisti. Antra, aukštesnės instancijos teismas išnagrinėjęs apeliaciją gali pakeisti priimtą pirmos instancijos teismo sprendimą arba priimti naują sprendimą. Trečia, apeliacinės instancijos teismas gali panaikinti pirmos instancijos teismo sprendimą ir grąžinti visą bylą nagrinėti tame pačiame teisme, kuris priėmė apskųstą nuosprendį.

Apeliacinės instancijos teismo sprendimai įsiteisėja nuo to momento, kai jie yra paskelbiami ir jų vykdymas turi būti pradėtas iš karto. Vis dėlto turėkite omenyje, įstatymai leidžia nukentėjusiajam kreiptis dėl apeliacinio teismo sprendimo peržiūros kasacijos tvarka. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka nagrinėja bylas tik tada, jei kasaciniame skunde yra pakankamai teisinių argumentų, parodančių, kad pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teismai neteisingai pritaikė baudžiamuosius įstatymus, arba, kad buvo padaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimų. Tai reiškia, kad Jūs negalite kasaciniame skunde remtis faktinėmis bylos aplinkybėmis, privalote remtis teisiniais argumentais.

SPECIALIOS PROCEDŪROS

Be įprastų baudžiamųjų bylų, yra ir keletas supaprastintų procesų rūšių: baudžiamojo įsakymo procedūra ir paspartinta procedūra. [Plačiau apie jas galite paskaityti čia.](#)

NUSIKALTIMŲ AUKŲ TEISĖS

TEISĖ Į INFORMACIJĄ

Teisė į informaciją yra labai svarbi, nes tik gerai žinantys savo teises žmonės gali būti pilnaverčiai baudžiamojo proceso dalyviai. Informacija Jums visada turi būti pateikiama paprastai ir suprantamai. Jei nesuprastumėte kažkurios pateiktos informacijos, nedvejodami tai pripažinkite. Jūs neprivalote išmanyti teisės normų ir suprasti teisinių terminų. Tuo tarpu Jus informuojantys valstybės pareigūnai turi užtikrinti, kad Jūs pateikiamą informaciją suprastumėte, privalo ją išaiškinti.

INFORMACIJA APIE TEISES

Nuo pat pirmojo kontakto su bet kuria teisėsaugos institucija (nesvarbu, ar tai bus prokuratūra, ar policija, ar kita ikiteisminio tyrimo įstaiga), Jums turi būti išaiškintos Jūsų teisės:

- teisė gauti informaciją apie procedūras, susijusias su skundo dėl nusikalstamos veikos pateikimu, ir nukentėjusiojo vaidmenį tokiose procedūrose;
- teisė gauti informaciją apie su Jumis susijusio baudžiamąjo proceso padėtį;
- teisė pateikti prašymus;
- teisė pareikšti nušalinimą;
- teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ikiteisminio tyrimo metu ir teisme;
- teisė apskųsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo veiksmus ir sprendimus;
- teisė teikti įrodymus;
- teisė gauti kompensaciją už išlaidas, patirtas dėl dalyvavimo baudžiamajame procese;
- teisė gauti kontaktinius duomenis ryšiams dėl atitinkamos bylos palaikyti;
- teisė gauti vertimą žodžiu ir raštu;
- teisė į nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą;
- teisė gauti teisinę pagalbą;
- teisė turėti lydintį asmenį;
- teisė dalyvauti vertinant Jūsų specialius apsaugos poreikius ir gauti specialias apsaugos priemones;
- teisė apskųsti teismo nuosprendį ir nutartį;
- teisė pasakyti baigiamąją kalbą.

Kai kurios šių teisių yra plačiau aptariamoms žemiau.

INFORMACIJA APIE BYLĄ

Nukentėjusysis turi teisę būti informuotas apie baudžiamąjo proceso, kuriame jis dalyvauja, eigą. Tačiau valstybės pareigūnai neprivalo patys rūpintis, kad Jūs gautumėt informaciją apie kiekvieną baudžiamąjo proceso žingsnį. Įstatymai bylą tiriančius pareigūnus pateikti Jums informaciją apie bylos eigą tik tada, Jei Jūs pats žodžiu arba raštu tokios informacijos paprašysite.

Visgi įstatymai reikalauja, kad nukentėjusiesiems būtų pranešta apie tam tikrus procesinius veiksmus. Pavyzdžiui, atliekant ikiteisminį tyrimą, Jums bus pranešta:

- kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas priims sprendimą pradėti arba ne pradėti ikiteisminio tyrimo dėl Jūsų skundo, pranešimo ar pareiškimo. Jei būtų priimtas sprendimas ne pradėti ikiteisminio tyrimo, Jūs turite teisę susipažinti su visais duomenimis, kuriais buvo grindžiamas toks sprendimas;

- kai bus priimtas sprendimas atlikti ekspertizę. Tokiu atveju Jums bus pasiūlyta pateikti klausimus, į kuriuos turės atsakyti ekspertizė. Jums taip pat bus pranešti ekspertizės rezultatai;

- jei prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas nuspręstų nutraukti ar sustabdyti ikiteisminį tyrimą. Jums taip pat būtų pranešta, jei ikiteisminio tyrimo teisėjas atmestų prokuroro prašymą nutraukti ikiteisminį tyrimą;

- jei prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas priimtų sprendimą atnaujinti anksčiau nutrauktą ar sustabdytą ikiteisminį tyrimą;

- kai prokuroras nuspręs, kad reikia baigti ikiteisminį tyrimą ir bylą perduoti teismui.

Įstatymai reikalauja, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai praneštų nukentėjusiesiems apie įtariamųjų sulaikymą ir išsiaiškintų, ar nukentėjusieji nori, kad jiems būtų pranešta jei įtariamasis būtų paleistas ar pabėgęs. Tačiau minėtas pranešimas neprivalomas tais atvejais, kai tai gali pakenkti sulaikyto asmens interesams.

Kalbant apie informaciją, kuri Jums turėtų būti pateikta teismo proceso metu, įstatymai nėra tokie konkretūs, nes laikoma, kad Jūs pats dalyvausite visuose teismo posėdžiuose. Atkreipkite dėmesį į tai, kad net tais atvejais, kai negalėjote dalyvauti posėdyje ir jis buvo vyko be Jūsų, Jūs turite teisę susipažinti su posėdžio protokolu ir jo įrašu (įstatymai reikalauja, kad būtų daromi kiekvieno teismo posėdžio garso įrašai).

Nukentėjusieji taip pat turi teisę bet kuriuo proceso metu prašyti leisti susipažinti su bylos medžiaga. Jums gali būti neleista susipažinti su byla tik jeigu prokuroras nuspręstų, kad tai gali pakenkti ikiteisminiam tyrimui. Tačiau užbaigus ikiteisminį tyrimą ir perdavus bylą teismui, Jūsų galimybė susipažinti su visa bylos medžiaga daugiau nebegali būti ribojama.

TEISĖ GAUTI PATVIRTINIMĄ DĖL SKUNDO, PRANEŠIMO AR PAREIŠKIMO

Kai pranešate apie nusikaltimą ikiteisminio tyrimo įstaigai, pareigūnai nedelsdami turi pradėti ikiteisminį tyrimą. Tačiau išimtiniais atvejais įstatymai numato 10 dienų terminą ikiteisminio tyrimo įstaigoms patikrinti, ar nėra visiškai akivaizdu, kad ikiteisminis tyrimas negalimas – akivaizdu, kad nusikalstama veika nebuvo padaryta, arba yra kitų kelių ikiteisminiam tyrimui užkertančių priežasčių (pvz., kaltininkas jau anksčiau yra buvęs nuteistas už nusikaltimą, dėl kurio kreipėtės, arba jau yra suėjęs senaties terminas ir t.t.).

Atminkite, įstatymai nereikalauja, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai, gavę Jūsų kreipimąsi, patvirtintų, kad jis buvo gautas. Tačiau Generalinio prokuroro patvirtintose rekomendacijose įtvirtinama, kad Jūs galite reikalauti savo kreipimosi, su žyma, kad jis buvo užregistruotas, kopijos.

Jei į ikiteisminio tyrimo įstaigą dėl patirtos nusikalstamos veikos kreipitės oficialiai (pasirašysite kreipimąsi arba nuvykęs į įstaigą, arba elektroniniu parašu internetu) Jums bus pranešta apie dėl jūsų kreipimosi priimtus sprendimus – tiek tuo atveju, jei bus priimtas sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą, tiek tuo atveju, jei ikiteisminio tyrimo būtų nuspręsta nepradėti.

Vieną iš šių sprendimų ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo priimti ne vėliau kaip per 10 dienų nuo Jūsų kreipimosi. Atkreipkite dėmesį į tai, kad Jūs turite teisę apskųsti ikiteisminio tyrimo pareigūno sprendimą prokurorui, o tuo atveju, jei prokuroras sprendimo nepakeis, galite jį apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Tačiau skundų pateikimo terminas yra gana trumpas – abiem atvejais tik 7 dienos. Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad įstatymai įtvirtina asmens, kuris kreipėsi dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, teisę susipažinti su duomenimis, kuriais buvo grindžiamas sprendimas nepradėti ikiteisminio tyrimo.

TEISĖ Į VERTIMĄ

Baudžiamasis procesas Lietuvoje vyksta lietuvių kalba, net jei baudžiamojo proceso dalyviai lietuvių kalbos nesupranta. Tačiau viso baudžiamojo proceso metu lietuvių kalbos nesuprantantiems proceso dalyviams turi būti užtikrinta teisė į vertimą.

Jei nukentėjusysis nemoka lietuviškai, jis turi teisę gauti vertėjo, kalbančio ir lietuvių, ir nukentėjusiojo šalies kalba, paslaugas. Visi byloje dalyvaujantys pareigūnai (ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, teisėjai) patys privalo nustatyti ar reikalinga vertėjo pagalba ir turi kreiptis vertėjo paslaugų net jei nukentėjusysis tokių paslaugų neprašo.

Tačiau atkreipkite dėmesį į tai, kad įstatymai negarantuoja, jog Jums bus suteiktos vertimo į Jūsų gimtąją kalbą paslaugos. Įstatymai įtvirtina, kad vertimas yra pakankamas, jei išverčiama į vieną iš Jums suprantamų kalbų. Tos pačios taisyklės galioja ir rašytiniams dokumentams. Įstatymai nustato, kad kiekvienas dokumentas gali būti pateiktas pareiškėjo gimtąja kalba arba kita, pareiškėjo suprantama kalba, t. y. valstybės pareigūnai gali paprašyti Jūsų pateikti dokumentą kita nei Jūsų gimtąja kalba tuo atveju, jei sunku surasti vertėją, galintį išversti jį iš Jūsų gimtosios kalbos.

Vertėjų paslaugos visais atvejais yra nemokamos.

TEISĖ GAUTI PAGALBOS NUSIKALTIMŲ AUKOMS PASLAUGAS

Žmonių, žinančių, kaip elgtis nukentėjus nuo nusikalstamų veikų, pagalba nusikaltimų aukoms yra labai svarbi. Tam tikrais atvejais Jūs galite kreiptis kompleksinės pagalbos, apimančios emocinę, teisinę, techninę ir kitokią pagalbą nusikaltimų aukoms. Jei esate smurto šeimoje auka, turėtumėte susisiekti su vienu iš specializuotų pagalbos centrų, jų sąrašas [pateiktas čia](#).

Jei nukentėjote nuo prekybos žmonėmis, turėtumėte susisiekti su viena iš nevyriausybinių organizacijų, teikiančių paramą šių nusikaltimų aukoms, [jų sąrašas pateiktas čia](#). Taip pat yra keletas organizacijų, teikiančių paramą smurtinių nusikaltimų aukoms, [čia pateikiamas jų sąrašas](#).

Paskutinis, bet ne mažiau svarbus dalykas - visoje Lietuvoje krizės centrai, nors ir nesispecializuoja pagalbos nusikaltimų aukoms srityje, bet gali padėti įveikti krizes, su kuriomis susiduria nusikaltimų aukos. Krizių centrų [sąrašą galite rasti čia](#).

Pagalbos nusikaltimų aukoms iniciatyvos kriminologų, psichologų ir teisininkų komanda taip pat pasiruošus Jums neatlygintinai suteikti reikiamą informaciją ir paaiškinti sudėtingose situacijose kylančius klausimus.

Taip pat galite kreiptis ir į kitas nevyriausybines organizacijas, savivaldybių ar valstybės institucijas dėl konkrečios reikalingos paramos.

Pirmiausia, norint suprasti, kokie teisiniai žingsniai būti siekiant apginti nusikaltimu pažeistas Jūsų teises, paprastai būtinos teisinės konsultacijos, taip pat – teisininko pagalba rengiant procesinius dokumentus ir atstovaujant Jūsų interesus baudžiamajame procese.

Nukentėjusieji turi teisę gauti nemokamą teisinę pagalbą. Plačiau apie tai, kaip kreiptis dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos [galima rasti čia](#). Žinoma, Jūs galite kreiptis konsultacijos ir į nemokamos teisinės pagalbos neteikiančius advokatus. Praktikuojančių advokatų sąrašą galite rasti čia.

Antra, nusikaltimai sukelia emocinius išgyvenimus, trukdančius tinkamai naudotis Jūsų teisėmis. Taigi, verta apvarstyti galimybę pasinaudoti psichologo pagalba. Galite kreiptis į savivaldybės, kurioje deklaravote savo gyvenamąją vietą, psichikos sveikatos centrą. [Čia galite rasti psichinės sveikatos centrų sąrašą](#). Paprastai galite kreiptis į psichikos sveikatos centrą tiesiogiai, prieš tai nepasitarę su savo šeimos gydytoju.

Daugelyje psichikos sveikatos centrų nustatyta praktika, kad kiekvieną pacientą visų pirma turi apžiūrėti psichiatras. Todėl turėtumėte atsiminti, kad tokia apžiūra yra privaloma procedūra, o ne Jūsų psichinės būklės nustatymas.

Taip pat galite apvarstyti galimybę konsultacijai kreiptis į privatų psichologą. [Čia galite rasti praktikuojančių psichologų sąrašą](#). Galiausiai, dažnai pravartu bent su kuo nors pasikalbėti apie išgyvenamas emocijas, todėl verta paskambinti vienai iš emocinės paramos linijų, jų [sąrašą rasite čia](#).

Trečia, visoje Lietuvoje socialinių paslaugų centrai gali suteikti Jums pagalbą sprendžiant įvairius probleminius klausimus, susijusius su patirtais nusikaltimais, pvz., kaip nuvykti į sveikatos priežiūros įstaigą ar teismą, kaip pataisyti nusikaltimu sugadintas Jūsų būsto duris, kaip kreiptis socialinio draudimo išmokų, jei Jūsų artimasis buvo nužudytas, ir panašūs klausimai. [Čia galite rasti socialinių paslaugų centrų sąrašą](#).

TEISĖ BŪTI IŠKLAUSYTAM

Nukentėjusieji turi teisę būti išklaustyti ir pateikti informaciją, kuri gali būti svarbi tyrimui, bei pateikti įrodymus.

Pirma, pranešdami apie patirtą nusikalstamą veiką ikiteisminio tyrimo įstaigai, Jūs turėtumėte pasinaudoti galimybe pateikti jai kuo daugiau svarbių detalių apie padarytą nusikalstamą veiką, taip pat perduoti visus turimus daiktus, kurie galėtų padėti įrodyti kas buvo kaltininkas.

Vėliau nukentėjusieji yra kviečiami į apklausas ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu. Per apklausas galima pateikti ir naujų, anksčiau nemintų nusikalstamos veikos, nuo kurios nukentėjote detalių. Svarbu jokių detalių nenutylėti, jei apie jas klausiama. Žinoma, jei kažką pamiršote ir todėl nepapasakojote bylą tiriančiam pareigūnui, Jūs negalite būti dėl to smerkiami. Bet, jei prisimintumėte vėliau, būtinai apie tai praneškite.

Jeigu nukentėjusysis yra nepilnametis, ikiteisminio tyrimo metu jo apklausą turi atlikti ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tokiais atvejais nukentėjusysis paprastai nebekviečiamas pateikti parodymų teisme, užtenka kad teisme perskaitomas ikiteisminio tyrimo teisėjo atliktos apklausos protokolas. Tačiau dažnai teismo nagrinėjimo metu išaiškėja, kad nukentėjusiajam būtina užduoti papildomus klausimus, tad jis

NUKENTĖJUSIOJO TEISĖS KAI IKITEISMINIS TYRIMAS BAIGIAMAS NEPAREIŠKIANT KALTINIMŲ

Jeigu ikiteisminis tyrimas baigiamas prokurorui nusprendus, kad surinktų įrodymų nepakanka kaltinimams įtariamajam pareikšti, arba nėra nustatyta kas padarė nusikalstamą veiką, ir nėra galimybių surinkti daugiau įrodymų, prokuroras turi priimti sprendimą sustabdyti arba nutraukti ikiteisminį tyrimą ir privalo pranešti Jums kaip nukentėjusiajam apie tokį sprendimą.

Jūs turite teisę apskųsti tokį sprendimą vyresniajam prokurorui per 20 dienų nuo tada, kai Jums apie jį buvo pranešta. Jei vyresnysis prokuroras patvirtina tokį sprendimą, Jūs turite teisę jį apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Vėlgiai, Jūs taip pat turite 20 dienų skundui pateikti. Jūs taip pat turite teisę apskųsti Jūsų netenkinantį ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą.

Tokiu atveju turėtumėte kreiptis į aukštesnės instancijos teismą, tačiau skundui pateikti skiriamos tik 7 dienos. Įstatymai nustato, kad nukentėjusieji turi teisę susipažinti su duomenimis, kuriais buvo grindžiamas sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą.

Atsižvelgti reikėtų į tai, kad paprastai prokurorų sprendimai sustabdyti arba nutraukti ikiteisminius tyrimus būna tinkamai pagrįsti, todėl nusprendus tokį sprendimą apskųsti, geriausia būtų, jei Jūsų interesus atstovautų advokatas ar bent pasikonsultuotumėte su profesionaliu teisininku. Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad sustabdyti ir nutraukti ikiteisminiai tyrimai gali būti atnaujinti vėliau, jei paaiškėja kad yra galimybių bylą iširti.

TEISĖ Į MEDIACIJĄ

Neatsargių, nesunkių ir apysunkių nusikaltimų bylose (pavyzdžiui, jei nukentėjote nuo grasinimo, vagystės be kvalifikuojančiųjų požymių, nesunkaus sveikatos sutrikdymo ar kurio kito iš daugelio nusikaltimų) įstatymai leidžia nukentėjusiajam ir kaltininkui susitaikyti ir taip užbaigti baudžiamąją bylą. Susitarimą dėl susitaikymo galima pasiekti bet kuriuo ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo teisme metu.

Tačiau atkreipkite dėmesį į tai, kad Jūsų susitaikymas oficialiai neįpareigoja prokuroro ar teismo nutraukti baudžiamąjį procesą. Visgi dažniausiai, jei kaltininkas ir nukentėjusysis susitaiko, baudžiamasis procesas užbaigiamas.

Bendrauti su kaltininku, nuo kurio nukentėjote, nelengva. Todėl yra tokiose situacijose teikiamos specialios paslaugos, vadinamos mediacija – taikinamasis tarpininkavimas. Mediacijos metu nešališkas tarpininkas (mediatorius) padeda nukentėjusiajam ir kaltininkui susišnekėti, taip nukentėjusysis gali atskleisti kaltininkui ką reiškia patirti jo padarytą žalą, o kaltininkas gali prisiimti atsakomybę už nusikaltimą.

Lengviausias būdas pradėti mediacijos procesą yra kreiptis į ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą, kuris vadovauja Jūsų bylai (arba teisėją, nagrinėjantį bylą teisme), ir pasakyti jiems, kad Jus domina mediacija.

Tuomet minėti pareigūnai susisiektų su Lietuvos probacijos tarnyba ir ši įstaiga pasiūlytų Jums kvalifikuotą mediatorių.

Taip pat su mediatoriumi susisiekti galima tiesiogiai, prieš tai net nepasitarus su ikiteisminio tyrimo pareigūnu, prokuroru ar teisėju. Kvalifikuotą mediatorių galite rasti Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos arba Lietuvos mediatorių rūmų pateikiamuose sąrašuose.

Rinkdamiesi mediatorių patys, atsižvelkite į tai, kad jie specializuojasi skirtingose teisės srityse, todėl geriausia būtų susisiekti mediatoriumi kviesti specialistą, turintį patirties baudžiamosios justicijos srityje.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad, jei į bylą mediatorių įtrauktumėt patys, jo paslaugas apmokėti turėsite Jūs arba Jūs kartu su kaltininku. Tuo tarpu jei mediatorius, dirbantis Lietuvos probacijos tarnyboje, yra pakviestas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teisėjo, jo paslaugas padengia valstybė ir Jūs neturite už jas mokėti. Ši galimybė yra priimtinesnė ir dėl to, kad (kaip buvo minėta aukščiau) mediacijos metu pasiektas susitarimas neįpareigoja prokuroro ar teisėjo nutraukti baudžiamąjį procesą.

Jie gali laikytis nuomonės, kad teisingumas reikalauja kaltininkui skirti bausmę. Tačiau, valstybės pareigūnų, turinčių priimti sprendimus byloje įsitraukimas į mediacijos procesą suteikia tvirtesnį pagrindą manyti, kad jie priims sprendimą nutraukti bylą, jei Jums pavyks susitarti su kaltininku.

TEISĖ Į TEISINĘ INFORMACIJĄ IR APSAUGĄ

Valstybė privalo užtikrinti, kad kiekvienas gali ginti nusikaltimu pažeistas savo teises nepriklausomai nuo nukentėjusiojo socialinės padėties ar kilmės, turimų žinių ir finansinių išteklių. Nukentėjusieji turi teisę gauti nemokamą teisinę pagalbą viso baudžiamojo proceso metu.

Valstybės garantuojama teisinė pagalba teikiama dviem būdais.

Pirmiausia, pirminę teisinę pagalbą teikia teisininkai, dirbantys savivaldybių administracijose. Kas Jūsų savivaldybėje teikia pirminę teisinę pagalbą [galite rasti čia](#). Atkreipkite dėmesį į tai, kad Jūs turite teisę gauti pirminę teisinę pagalbą tik toje savivaldybėje, kurioje esat deklaravęs savo gyvenamąją vietą, net jei nuo nusikaltimo nukentėjote kur nors kitur.

Kreipdamiesi dėl pirminės teisinės pagalbos Jūs neprivalote pateikti kokius nors dokumentus, rodančius, kad nukentėjote nuo nusikaltimo ar kad Jūsų pajamos yra mažos. Teisę gauti pirminę teisinę pagalbą turi visi Lietuvos gyventojai. Tačiau pirminės teisinės pagalbos apimtis yra gana ribota. Jums bus suteikta reikiama informacija, teisininkas taip pat patars ką turite padaryti baudžiamajame procese.

Bet pirminę teisinę pagalbą teikiantys teisininkai nerengia procesinių dokumentų, taip pat neatstovauja nukentėjusiųjų interesų nei ikiteisminio tyrimo metu, nei teisme.

Įstatymai taip pat nustato, kad konsultacijos, teikiamos kaip pirminė teisinė pagalba, negali trukti ilgiau kaip 1 valandą (nebent pats pirminę teisinę pagalbą teikiantis teisininkas nusprendžia kitaip). Be to, tuo pačiu klausimu pirminės teisinės pagalbos galima kreiptis tik vieną kartą.

Antrinę teisinę pagalbą teikia advokatai, sudarę sutartis su Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Antrinę teisinę pagalbą teikiantys advokatai rengia procesinius dokumentus, taip pat atstovauja klientų interesus tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo nagrinėjimo metu.

Kreipdamiesi antrinės teisinės pagalbos turėtumėte užpildyti prašymo formą ([ją galite rasti čia](#)) ir ją pateikti [Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai](#).

Atkreipkite dėmesį į tai, kad antrinę valstybės garantuojamą teisinę pagalbą galite gauti tik jeigu baudžiamojoje byloje esate pripažinti nukentėjusiuoju, ir tik tuo atveju, jei dėl nusikalstamos veikos patyrėte žalos. Įstatymai numato išimtį tik smurto artimoje aplinkoje, seksualinių nusikaltimų, prekybos žmonėmis, neapykantos nusikaltimų, teroristinių nusikaltimų, organizuotų grupuočių padarytų nusikaltimų aukoms.

Pastarosiomis antrinė teisinė pagalba turi būti teikiama, net jei nusikaltimais konkreči žala nukentėjusiajam nepadaryta (tačiau pagalba vis tiek gali būti teikiama tik tiems nukentėjusiems nuo šių nusikaltimų, kurie jau yra pripažinti nukentėjusiais baudžiamajame procese).

Žinoma, jūs pats galite pasitelkti advokatą, ir nesikreipdami valstybės garantuojamos teisinės pagalbos. Jei byloje bus įrodyta kaltininko kaltė, jis ar ji turės padengti Jūsų patirtas advokato samdymo išlaidas. [Čia galite rasti praktikuojančių advokatų sąrašą.](#) Advokato pavedimu Jūsų interesus gali atstovauti ir advokato padėjėjas. Jūsų interesams byloje taip pat gali atstovauti bet kuris kitas asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, tačiau tik tuo atveju, jei tam pritaria ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas.

Svarbu paminėti, kad Lietuvos teisinė sistema yra gana sudėtinga ir kai kurie praktikuojantys advokatai, gerai išmanantys civilinius ar darbo įstatymus, neturi patirties baudžiamojoje justicijoje ir todėl nėra pakankamai kompetentingi atstovauti Jūsų interesus visa apimtimi. Taigi, samdant advokatą, būtų gerai pasidomėti jo ar jos patirtimi ir įvertinti, ar Jūsų byloje tokia patirtis būtų pakankama.

TEISĖ GAUTI TURĖTŲ IŠLAIDŲ ATLYGINIMĄ

Išlaidas, kurias patirsite dalyvaudami apklausose ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu, padengia valstybė. Jūs turite ikiteisminio tyrimo įstaigai ar teismui pateikti rašytinį prašymą dėl išlaidų kompensavimo, pridėti visus patvirtinamuosius dokumentus (kelionės bilietus, automobilio parkavimo bilietus ir kt.).

Atkreipkite dėmesį į tai, kad kreipdamiesi dėl kompensacijos ikiteisminio tyrimo metu turėtumėte paprašyti ikiteisminio tyrimo pareigūno raštu patvirtinti, kad apklausa įvyko ir kad Jūsų nurodytos išlaidos yra patirtos dėl dalyvavimo apklausoje.

TEISĖ ATGAUTI TURTA

Tam tikras nukentėjusiajam priklausantis turtas gali būti paimtas, nes jo reikia sėkmingam nusikalstamos veikos tyrimui. Pavyzdžiui, svarbių tyrimui įrodymų gali būti likę aukos automobilyje ar drabužiuose.

Įstatymai nustato bendrą taisyklę, kad visi daiktai, paimti iš Jūsų baudžiamojo proceso metu, turi būti grąžinti tik įsiteisėjus nuosprendžiui (t. y. kai apeliacinis skundas nepateikiamas arba kai baigiamas apeliacinio skundo nagrinėjimas). Tačiau Jūs turite teisę pateikti rašytinį prašymą grąžinti savo turtą ir anksčiau, jei Jūsų daiktai jau buvo pakankamai išsamiai ištirti ir aprašyti. Jei jūsų turtas Jums bus grąžintas iki baudžiamojo proceso pabaigos, turėsite pasirašyti įsipareigojimą saugoti šį turtą (t. y. jo neparduoti, neišmesti), kol byla bus baigta.

TEISĖ Į KOMPENSACIJĄ

Teisingumas reikalauja, kad tiems, kas patiria žalą ir nuostolius dėl nusikalstamų veikų, šie nuostoliai ir žala būtų atlyginti. Pareiga atlyginti žalą ir nuostolius tenka kaltininkui. Tačiau kai kuriais atvejais valstybė turi kompensuoti žalą, kai žalos ir nuostolių atlyginimo nepavyksta išsireikalauti iš kaltininko.

KAI ŽALĄ TURI ATLYGINTI KALTININKAS

Kalti nusikalstamos veikos padarymu asmenys privalo jų padarytą nusikalstamą žalą – tiek turtinę, tiek neturtinę. nesvarbu turtinę ar ne.

Paprastai žalos atlyginimo reikalaujama baudžiamajame procese. Jei patyrėte turtinę arba neturtinę žalą dėl nusikalstamos veikos, byloje turėtumėte pareikšti civilinį ieškinį. Civilinis ieškiny paprastai pareiškiamas iškart po to kai pradėdamas ikiteisminis tyrimas. Tokiu atveju ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai turi ir pareigą rinkti įrodymus, pagrindžiančius civilinį ieškinį.

Civiliniai ieškiniai gali būti pareikšti ir vėliau, tačiau tik prieš prasidedant teismiam nagrinėjimui.

Kaip minėta, Jūs galite reikalauti, kad kaltininkas atlygintų ir turtinę, ir neturtinę žalą. Taip pat turėtumėte atkreipti dėmesį į tai, kad kai kuriais atvejais galima reikalauti, kad kaltininko padarytą žalą atlygintų kiti asmenys (pvz.: tėvai turėtų padengti jų nepilnamečių vaikų pavogto turto išlaidas, įmonė turėtų padengti žalą, padarytą dėl jų samdomų vairuotojų sukeltų eismo įvykių ir pan.).

Tokius asmenis taip pat turėtumėte nurodyti pareikštame civiliniame ieškinyje civiliniais atsakovais.

Materialinę žalą sudaro: a) žala, padaryta tiesiogiai dėl nusikalstamos veikos (pvz., prarasto turto vertė, vaistų kaina ir t.t.) ir b) pajamos, kurių negavote dėl nusikalstamos veikos (nuostoliai, pvz.: atlyginimai, kurių negavote, nes negalėjote dirbti). Nematerialią žalą sudaro nuostoliai, kurių neįmanoma įvertinti finansiškai ir kurie gali būti atlyginti tik įpareigojant kaltininką sumokėti tam tikrą sumą nukentėjusiajam (pavyzdžiui, fizinis skausmas, psichologinės ir emocinės kančios, reputacijos sugadinimas ir kt.).

Jei byloje pareiškiamas civilinis ieškinys, apkaltinamajame nuosprendyje nurodoma, kokia žala turi būti atlyginta ir kokios sumos turi būti sumokėtos nukentėjusiajam.

Priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį teismas gali arba atmesti civilinį ieškinį (jei teismas nusprendžia, kad kaltinamasis nepadarė jam ar jai inkriminuotų veikų) arba palikti civilinį ieškinį nenagrinėtą, t.y. palikti jį spręsti civilinio proceso tvarka (jei teismas nusprendžia, kad inkriminuotos veikos nebuvo nusikalstamos).

Tokiu atveju Jūs turėtumėte teisę pakartotinai pareikšti civilinį ieškinį civilinio proceso tvarka. Jei nuteistasis ar kiti asmenys, turintys pareigą atlyginti Jūsų patirtą žalą, neatlygina jos savo noru, turėtumėte kreiptis į teismą su prašymu išduoti vykdomąjį raštą ir su juo kreiptis į antstolį.

SMURTINIAIS NUSIKALTIMAIS PADARYTOS ŽALOS KOMPENSAVIMAS

Valstybė moka kompensacijas nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų, tais atvejais, kai nuteistasis neatlygina žalos, o antstoliai neturi realių galimybių išieškoti padarytą žalą.

Kompensacijos išmokamos tik priėmus apkaltinamąjį nuosprendį. Norėdami gauti kompensaciją, turite užpildyti nustatytos formos prašymą ([prašymo forma](#)) ir jį pateikti Teisingumo ministerijai. Prašymą dėl kompensacijos galima pateikti per 10 metų nuo nusikaltimo padarymo. Įstatymai taip pat nustato, kad tam tikrais išimtiniais atvejais Jūs galite kreiptis dėl kompensacijos avansu, t. y. prieš priimant nuosprendį byloje. Įstatymai nustato tikrai trumpą terminą pateikti prašymą tokiais atvejais - prašymas turi būti pateiktas per 10 dienų nuo nusikaltimo padarymo ([prašymo forma](#)). Tai tikrai išimtiniai atvejai, kai reikia padengti būtiniausiais išlaidas, susijusias su laidotuvėmis ar sutrikusia sveikata (gydymo išlaidos, vaistai, neįgalųjų vežimėliai ir kt.).

TEISĖ Į APSAUGĄ

Nukentėję nuo nusikaltimų asmenys ir jų šeimų nariai turi teisę į apsaugą nuo keršto, gąsdinimų ar pasikartojančių nusikalstamų veikų. Jie turi teisę jaustis saugūs baudžiamajame procese liudydami ir teikdami įrodymus.

Pirmiausia turėkite omenyje tai, kad kiekvienas kaltininko ar bet kurio kito asmens bandymas jus priversti pateikti melagingus parodymus baudžiamojo proceso metu yra nusikaltimas. Nesvarbu, ar jie Jūsų atžvilgiu naudoja prievartą, grasinimus, apgaulę ar kitus metodus.

Taigi, jei susidurtumėt su netinkamu kitų žmonių elgesiu, neturėtumėte dvejoti ir pranešti apie tai kaip apie naują nusikaltimą policijai ar kitoms teisėsaugos institucijoms.

Be to, tai, kad įtariamasis ar kaltinamasis bandė kaip nors paveikti liudytojų ar nukentėjusiųjų parodymus, yra pagrindas įtariamąjį ar kaltinamąjį suimti.

Antra, ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai turi imtis iniciatyvos išsiaiškinti, ar Jums kyla keršto ar kitokio smurto rizika. Šiuo tikslu jie turi įvertinti specialiuosius Jūsų apsaugos poreikius jau pačioje ikiteisminio tyrimo pradžioje. Pirmosios jūsų apklausos metu sulauksite klausimai, kurie atrodys nesusiję su pačia byla, skirti Jūsų gyvenamajai aplinkai ir kitiems panašiams asmeninio gyvenimo aspektams išsiaiškinti. Svarbu, kad suprastumėt - ikiteisminio tyrimo pareigūnai privalo pateikti Jums šiuos klausimus, tam, kad būtų galima įžvelgti pavojus Jūsų saugumui ir jų išvengti.

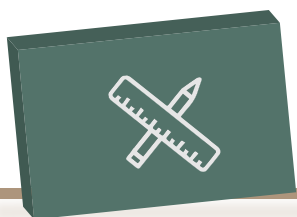
APSAUGA: KARDOMOSIOS PRIEMONĖS

Nukentėjusiųjų apsauga gali būti užtikrinta ir įtariamajam ar kaltinamajam skyrus vieną ar daugiau kardomųjų priemonių.

Įstatymai numato daug kardomųjų priemonių, pavyzdžiui, intensyvią priežiūrą (elektroninį stebėjimą), namų areštą, užstatą, įpareigojimą vengti bet kokių kontaktų su nukentėjusia šalimi ir kt.. Griežčiausia kardomoji priemonė yra suėmimas. Ikiteisminio tyrimo metu suėmimas gali trukti iki 9 mėnesių, tačiau sunkiausių nusikaltimų atvejais terminas gali būti pratęstas iki 18 mėnesių. Suėmimo trukmė teismo nagrinėjimo metu gali būti dar ilgesnė, tačiau visas laikas, kurį kaltinamasis praleidžia suėmime, negali būti ilgesnis nei du trečdaliai maksimalios bausmės, numatytos už padarytus nusikaltimus.

Suėmimą gali paskirti tik teismas. Ikiteisminio tyrimo metu ikiteisminio tyrimo teisėjas gali skirti suėmimą tik tuo atveju, jei dėl jo kreipiasi prokuroras, vadovaujantis ikiteisminiam tyrimui. Tai reiškia, kad Jūs, kaip nukentėjusysis, neturite teisės reikalauti, kad kaltininkas būtų sulaikytas nei ikiteisminio tyrimo, nei teismo nagrinėjimo metu. Tačiau yra bendra taisyklė, kad nukentėjusieji gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo pareigūnus, prokurorus ir teisėjus su prašymais dėl įvairių baudžiamojo proceso klausimų. Dėl suėmimo taikymo kaltininkui taip pat galite kreiptis į prokurorą (ikiteisminio tyrimo metu) arba į teisėją (bylos nagrinėjimo metu). Jei prokuroras ar teisėjas atmestų Jūsų prašymą, galėtumėte skųsti šį sprendimą vyresniajam prokurorui ir teismui arba tiesiogiai aukštesnės instancijos teismui.

Įstatymai reikalauja, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai praneštų nukentėjusiajam apie kaltininko suėmimą ir išsiaiškintų, ar nukentėjusysis nori gauti pranešimą, jei kaltininkas būtų paleistas į laisvę ar pabėgtų. Tačiau minėtas pranešimas neprivalomas tais atvejais, kai tai gali pakenkti suimto asmens interesams.

SPECIALŪS APSAUGOS POREIKIAI IR PRIEMONĖS

Yra gana daug specialių procesinių priemonių, kurios galėtų būti naudojamos siekiant apsaugoti nukentėjusias šalis baudžiamojo proceso metu. Šios priemonės yra taikomos įvertinus nukentėjusiųjų specialiuosius apsaugos poreikius. Tokie įvertinimai privalomi kiekvienoje baudžiamojoje byloje.

Žinoma, tai nereiškia, kad kiekvienam nukentėjusiajam pat turi būti taikomos specialios apsaugos priemonės. Įstatymai nustato kai kuriuos formalius kriterijus, kuriais remiantis ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai gali taikyti specialias apsaugos priemones.

Specialių normų, suteikiančių teisę nukentėjusiesiems prašyti jiems taikyti specialias apsaugos priemones, nėra. Tačiau bendrosios normos, suteikiančios nukentėjusiesiems teisę kreiptis su prašymais baudžiamajame procese ir skųsti baudžiamajame procese priimamus sprendimus yra svarbios ir šiuo atžvilgiu.

Tiesa, įstatymai nukentėjusiesiems tam tikrose specifinėse bylose pripažįsta teisę reikalauti, kad byloje būtų užtikrintas visiškas ar dalinis jų anonimiškumas. Tačiau ši priemonė nėra įtraukta į specialiąsias apsaugos priemones, į kurias kiekvienu atveju turi atsižvelgti ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai.

Nukentėję nuo nusikaltimų asmenys ir jų šeimų nariai turi teisę į privatumą baudžiamajame procese.

Pirmiausia, nukentėjusysis gali prašyti, kad visa byla ar jos dalis teisme būtų nagrinėjama neviešai. Teismas gali taip nuspręsti, kai yra tam tikri įstatymuose išvardyti pagrindai: nagrinėjama byla, kurioje kaltinamasis arba nukentėjusysis yra nepilnamečiai, arba nagrinėjama nusikalstamos veikos žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui byla, arba kai siekiama užkirsti kelią paskelbti žinias apie privatų proceso dalyvių gyvenimą, arba siekiama užtikrinti nukentėjusiojo specialius apsaugos poreikius, arba kai apklausiamas liudytojas ar nukentėjusysis, kuriems taikomas anonimiškumas.

Antra, net tuo atveju, kai teismo posėdžiai yra vieši, vaizdo ir garso įrašai yra draudžiami, nebent teismas tokius įrašus daryti leidžia.

Trečia, nors sprendimai kiekvienoje byloje yra vieši, jie skelbiami nepateikiant visų bylos dalyvių vardų ir kitų asmens duomenų (išskyrus valstybės pareigūnų vardus ir pavardes: teisėjo, prokuroro ir pan.).

KAS YRA KAS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

NUKENTĖJUSYSIS

Nuo nusikaltimų nukenčia daugelis. Vien pernai Lietuvoje nuo įvairių nusikalstamų veikų nukentėjo daugiau nei 40 tūkstančių žmonių. Todėl svarbu, kad suprastumėte – jei nukentėjote nuo nusikaltimo, tai nereiškia, kad Jūs nepakankamai saugojotės, nereiškia, kad elgėtės neapdairiai ar neprotingai. Tiesiog blogi dalykai nutinka, jie gali nutikti kiekvienam mūsų.

Nusikaltimų aukos baudžiamajame procese vadinamos nukentėjusiais. Nukentėjusysis yra asmuo, kuriam nusikalstama veika (nusikaltimu arba baudžiamuoju nusižengimu) padaryta fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos.

Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi. Teisės, kurias įstatymai suteikia pripažįsta nukentėjusiesiems atsiranda nuo to momento, kada toks nutarimas ar nutartis priimami.

Kokie veiksmai laikomi nusikaltimais ir baudžiamaisiais nusižengimais apibrėžia Baudžiamasis kodeksas. Tačiau daug mažiau pavojingų, bet vis tiek pažeidžiančių nukentėjusiųjų interesus veikų numato Administracinių nusižengimų kodeksas. Jeigu Jūs nukentėjote nuo administracinio nusižengimo, Jūs turite būti pripažintas nukentėjusiuoju administracinėje teisenoje. Tačiau toliau šioje knygoje atsakomybės už administracinius nusižengimus realizavimo klausimai neaptariami.

Jeigu jūs buvote ar esate nusikalstamos veikos auka, turėtumėte tai pranešti teisėsaugos institucijoms. Apie tai, kaip pranešti apie nusikalstamą veiką, [plačiau parašyta čia](#). Dauguma nusikalstamų veikų turi būti tiriamos, net jei nusikaltimo aukos nenori, kad jos būtų tiriamos. Tačiau yra tokių nusikalstamų veikų, kurias galima tirti tik tada jei nukentėjusysis kreipiasi su prašymu pradėti ikiteisminį tyrimą. Tokių [nusikalstamų veikų sąrašą galite rasti čia](#).

Nukentėjusysis turi daug teisių ir jas žinoti yra labai svarbu. [Plačiau nukentėjusiųjų teisės apžvelgiamos čia](#). Kartais yra sunku pačiam tinkamai pasinaudoti savo teisėmis, todėl teisinė pagalba baudžiamajame procese gali būti būtina. Nukentėjusieji turi teisę gauti nemokamą teisinę pagalbą. [Plačiau apie nemokamą teisinę pagalbą nukentėjusiesiems rašoma čia](#).

TEISĖJAS

Baudžiamos bylos yra nagrinėjamos pirmosios instancijos teismuose (apylinkių ir apygardų teismuose). Jūs galite pateikti apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimų aukštesnės instancijos teismams (apylinkių teismų sprendimai gali būti apeliuojami apygardos teisme, apygardos teismo sprendimai gali būti apeliuojami Lietuvos Apeliaciniam Teismui). Jeigu manote, kad apeliaciniame procese teismas taip pat priėmė neteisingą sprendimą, galite kreiptis dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo kasacine tvarka į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą.

Pirmosios instancijos teismuose bylos yra nagrinėjamos vieno teisėjo, tačiau daugelyje bylų gali būti sudaryta ir trijų teisėjų kolegija. Kai yra sudaroma teisėjų kolegija, vienas iš teisėjų yra paskiriamas kolegijos pirmininku. Apeliacine instancija visas bylas nagrinėja trijų teisėjų kolegijos.

Teisėjas (arba teisėjų kolegija) yra atsakingas už bylos nagrinėjimą, privalo užtikrinti, kad byloje laikomasi tvarkos ir visų proceso taisyklių, kad visi įrodymai byloje būtų ištirti ir proceso dalyviai galėtų su jais susipažinti. Antra, jis ar ji turi nuspręsti, ar kaltinamasis turi būti nuteistas ar išteisintas, ir, jei kaltinamasis pripažįstamas kaltu, kokia bausmė turi būti paskirta. Jei byloje yra pareiškiamas civilinis ieškinys, teisėjas taip pat turi nuspręsti dėl civiliniame ieškinyje pateiktų reikalavimų. Teisėjas privalo paskelbti priimtą teismo nuosprendį viešai ir išaiškinti jo turinį visiems baudžiamosios bylos dalyviams, ypatingą dėmesį kreipiant į tai, ar nuosprendį suprato nuteistasis ir nukentėjusysis.

Teisėjai taip pat gali dalyvauti byloje ir dar prieš prasidedant bylos nagrinėjimui teisme. Įstatymuose yra nurodyta, kad ikiteisminiam tyrimui vadovauja prokurorai, tačiau kai kurias priemones, kurios gali riboti pagrindines žmogaus teises, turi patvirtinti ikiteisminio tyrimo teisėjas. Ikiteisminio tyrimo teisėjai taip pat gali atlikti kai kurias kitas funkcijas, kai tai yra būtina, pavyzdžiui gali atlikti nukentėjusiojo arba liudytojo apklausą kai to prašo prokuroras (dažniausiai ikiteisminio tyrimo teisėjai apklausas atlieka tais atvejais, kai nukentėjusysis arba liudytojas yra nepilnamečiai arba prokuroras turi abejonių, kad nukentėjusysis ar liudytojas gali teisme pateikti kitokius parodymus).

Ikiteisminio tyrimo teisėjai taip pat nagrinėja skundus dėl prokurorų sprendimų ikiteisminiame tyrime (tačiau turėkite omenyje, kad ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro sprendimai pirmiausiai turi būti apeliuojami vyresniajam prokurorui, o tik dėl pastarojo sprendimų galima kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją).

PROKURORAS

Prokurorai yra valstybės pareigūnai, kurie vadovauja ir prižiūri ikiteisminio tyrimo eigą ir palaiko kaltinimą teisme.

Daugelis bylų yra tiriamos policijos, prokurorai bylose prižiūri ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmus ir dalyvauja priimant sprendimus dėl tam tikrų prievartos priemonių panaudojimo. Tačiau net ir bylose, kurias nagrinėja policija, prokuroras gali nuspręsti perimti visą tyrimą arba pats atlikti atskirus tyrimo veiksmus procese (pvz.: prokuroras gali nuspręsti, kad nukentėjusiojo apklausą atliks jis pats).

Prokurorai gali nurodyti policijos pareigūnams atlikti konkrečius tyrimo veiksmus, surasti konkrečius įrodymus, apklausti konkrečius liudininkus ir t.t. Jūs taip pat galite skųsti kiekvieną ikiteisminio tyrimo pareigūno sprendimą arba neveiklumą prokurorui (ir apeliuoti prokuroro sprendimą vyresniesiems prokurorams). Jei manote, kad ikiteisminiame tyrime turi būti atlikti tam tikri veiksmai, kurių nesiima ikiteisminio tyrimo pareigūnas, galite pateikti rašytinį prašymą dėl šių klausimų arba tiesiai prokurorui.

Prokuroras yra atsakingas už sprendimus nutraukti, sustabdyti ikiteisminį tyrimą, arba perduoti nagrinėti teisme.

Pastaruoju atveju prokuroras, kuris vadovauja ikiteisminiam tyrimui, surašo kaltinamąjį aktą ir jame suformuluoja kaltinimus įtariamajam. Teisminio nagrinėjimo metu prokuroras palaiko, pristato ir argumentuoja suformuluotus kaltinimus. Jis arba ji taip pat gali skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimus ir kreiptis dėl bylos peržiūrėjimo kasacine tvarka.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad kiekvienas prokuroras atlieka savo funkcijas byloje dėl to, kad Jūs nukentėjote nuo nusikalstamos veikos.

Tačiau prokuroras neprivalo atsiklausti Jūsų nuomonės dėl vieno ar kito sprendimo.

Pavyzdžiui, daugeliu atvejų jis ar ji turės pradėti baudžiamąjį procesą, net jei Jūs nenorėsite, kad nusikalstama veika būtų tiriama (išskyrus tam tikras specifines nusikalstamas veikas, [jų sąrašą galite rasti čia](#)), neturės teisės ar pareigos nutraukti baudžiamąjį procesą dėl to, kad Jūs norite, jog jis būtų nutrauktas, galės pateikti apeliacinį skundą dėl teismo nuosprendžio net tada, kai Jūs nenorėsite, kad nuosprendis būtų apeliuojamas ir t.t.

IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNAS

Ikiteisminis tyrimas yra pirmasis baudžiamojo proceso etapas, kurio tikslas - surinkti įrodymus kurie yra būtini teisminei nagrinėjimui pradėti. Ikiteisminiam tyrimui vadovauja ir jį prižiūri prokuroras, tačiau daugiausia tyrimo veiksmų atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Paprastai būtent su ikiteisminio tyrimo pareigūnais daugiausiai tenka bendrauti nukentėjusiesiems. Daugelyje bylų ikiteisminiai tyrimai atliekami policijos pareigūnų.

Tačiau įstatymai nurodo, kad ikiteisminis tyrimas gali būti atliekamas ir kitų institucijų, tokių kaip Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos ir kai kurios kitos. Prokurorai taip pat gali atlikti ikiteisminį tyrimą bet kurioje byloje patys, nepasitelkdami ikiteisminio tyrimo pareigūnų.

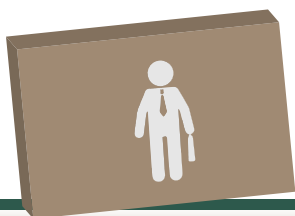
Ikiteisminio tyrimo pareigūnas nusprendžia ar ikiteisminis tyrimas bus pradėtas (tačiau negali atsisakyti pradėti ikiteisminio tyrimo, toks sprendimas gali būti priimtas tik ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo arba prokuroro). Jis ar ji taip pat dažniausiai vykdo visus veiksmus ikiteisminiame tyrime: apklausia nukentėjusiuosius, liudytojus ir įtariamuosius, ima įvairių medžiagų pavyzdžius (kraujo, seilių, rūbų, t.t.) teismo ekspertizei, rengia akistatas ir t.t.

Ikiteisminio tyrimo pabaigoje paskutinis žodis atitenka prokurorui – tik jis arba ji gali priimti sprendimą ar nutraukti tyrimą, ar pateikti įtariamajam kaltinimus ir perduoti bylos medžiagą teismui. Čia ir baigiasi ikiteisminio pareigūno funkcijos. Jie gali dalyvauti teismo posėdyje, tačiau tik kaip liudytojai, ne kaip valstybės pareigūnai.

TEISIAMOJO POSĖDŽIO SEKRETORIUS

Teisiamojo posėdžio sekretorius yra teismo darbuotojas, kuris dalyvauja kiekviename teismo posėdyje ir atlieka tam tikras funkcijas: suteikia informaciją apie tam tikrus techninius bylos aspektus (kas atvyko ir kas neatvyko į posėdį, kokias neatvyko priežastis nurodė posėdyje nedalyvaujantys asmenys), protokoluoja posėdį ir t.t. Teisiamojo posėdžio sekretoriai paprastai puikiai išmano baudžiamojo proceso procedūras, todėl, jei prireiktų išsiaiškinti kažkuriuos procesinius klausimus, verta kreiptis teisiamojo posėdžio sekretoriaus patarimų.

NUKENTĖJUSIOJO ĮGALIOTASIS ATSTOVAS

Įgaliotasis nukentėjusiojo atstovas yra teisininkas, kuris teikia teisinę pagalbą nukentėjusiajam ir atstovauja jį ar ją viso baudžiamojo proceso metu. Kai kuriose bylose (bylose susijusios su nusikaltimais sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, taip pat bylose, kuriose nukentėjusieji yra nepilnamečiai) privaloma, kad nukentėjusieji turėtų įgaliotąjį atstovą. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teisėjas gali nuspręsti, kad nukentėjusiojo interesai reikalauja įgaliotojo atstovo dalyvavimo ir kitose bylose. Jei taip nusprendžiama, nukentėjusysis negali atsisakyti įgaliotojo atstovo paslaugų.

Jūs galite pasirinkti, kas bus Jūsų įgaliotasis atstovas. Paprastai įgaliotojo atstovo funkcijas atlieka advokatai arba jų padėjėjai. Atkreipkite dėmesį į tai, kad didesnėje dalyje bylų nukentėjusieji turi teisę gauti nemokamą teisinę pagalbą, apie tai galite paskaityti plačiau čia. Kai kuriais atvejais, jei ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teisėjas sutinka, Jūs galite pasikviesti įgaliotuoju atstovu bet kurį kitą asmenį, turintį aukštąjį teisinį išsilavinimą.

NUKENTĖJUSIOJO ATSTOVAS PAGAL ĮSTATYMĄ

Nukentėjusiųjų atstovai pagal įstatymą yra žmonės, kurie yra įstatymų įpareigoti pasirūpinti nukentėjusiuoju – tėvai, įtėviai, nepilnamečių ir neveikusių asmenų globėjai ir rūpintojai. Žmonės, kurie nėra nepilnamečiai ar neveiksnūs, gali turėti atstovą pagal įstatymą, jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas nusprendžia, kad kyla tam tikrų kliūčių (amžius, liga ir pan.), kurios trukdo nukentėjusiajam pasinaudoti turimomis teisėmis.

Nukentėjusiųjų atstovai pagal įstatymą netampa baudžiamojo proceso dalyviais automatiškai.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teismas turi leisti jiems dalyvauti baudžiamajame procese. Jei ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teismas pripažįsta, kad atstovo pagal įstatymą dalyvavimas byloje gali pakenkti nukentėjusiojo interesams ar pakenkti bylos tyrimui, o nukentėjusysis yra nepilnametis arba neveiksnus, atstovu pagal įstatymą gali būti paskirtas bet kuris kitas asmuo.

Atstovai pagal įstatymą gali lydėti nukentėjusįjį kiekviename ikiteisminio tyrimo ir teismo žingsnyje. Jų pagrindinė pareiga yra palaikyti nukentėjusįjį ir padėti jam ar jai susigaudyti kas vyksta procese.

NUKENTĖJUSĮJĮ LYDINTIS ASMUO

Kiekvienas nukentėjusysis gali paprašyti bet kurio žmogaus, kad jam ar jai padėtų ir būtų kartu ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu. Lydintis asmuo gali dalyvauti nukentėjusiojo apklausose, neviešuose teismo posėdžiuose ir atliekant kitus baudžiamojo proceso veiksmus, kada dalyvavimas pašaliniams asmenims yra draudžiamas. Įstatymai nereikalauja, kad lydinčio asmens statusas būtų kaip nors formaliai pripažįstamas, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas gali uždrausti lydinčiam asmeniui dalyvauti procese ar atskiruose jo veiksmuose, jei mato, kad jis ar ji gali kelti pavojų nukentėjusiojo interesams arba pakenkti bylai.

TEISMO SAVANORIAI

Teismo savanoriai pasitelkiami daugelyje Lietuvos teismų, tačiau ne visuose. Savanoriai suteikia nukentėjusiesiems ir kitiems proceso dalyviams visą reikiamą informaciją ir paramą – informaciją apie jų teises ir pareigas, patarimus kaip išspręsti techninius klausimus (pavyzdžiui, kur parkuoti automobilį, kaip rasti reikiamą salę teisme, ir kt.), ir, svarbiausia – suteikia emocinę paramą nukentėjusiesiems ir liudytojams.

PSICHOLOGAS

Įstatymai nustato, kad psichologas privalo dalyvauti visose apklausose (ir ikiteisminio tyrimo metu, ir teismo nagrinėjimo metu), kada yra apklausiami mažamečiai nukentėjusieji arba liudytojai, taip pat – nepilnamečiai nukentėjusieji ir liudytojai nusikaltimų gyvybei, sveikatai, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui ir kai kurių kitų nusikaltimų bylose.

Bylos dalyviai gali paprašyti psichologo dalyvavimo ir kiekvienoje kitoje byloje, jei nukentėjusysis ar liudytojas yra nepilnametis. Jei toks prašymas pateikiamas, jį privalo būti tenkinamas.

Bylos dalyviai taip pat gali paprašyti, kad psichologas dalyvautų ir kai yra apklausiami nepilnamečiai įtariamieji ir kaltinamieji. Šių prašymų tenkinimas taip pat yra privalomas.

Psichologas turi padėti ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorams ir teisėjams suformuluoti klausimus, kuriuos galėtų suprasti ir dėl kurių nebūtų traumuojami mažamečiai ir nepilnamečiai nukentėjusieji ir liudytojai.

VALSTYBINĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS INSTITUCIJOS ATSTOVAS

Įstatymai nurodo, kad valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas turi dalyvauti visose apklausose (ir ikiteisminio tyrimo, ir teismo nagrinėjimo metu), kai apklausiami mažamečiai nukentėjusieji ir liudytojai, taip pat - nepilnamečiai nukentėjusieji ir liudytojai nusikaltimų gyvybei, sveikatai, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui ir kai kurių kitų nusikaltimų bylose.

Bylos dalyviai gali paprašyti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo dalyvavimo ir kiekvienoje kitoje byloje, jei nukentėjusysis ar liudytojas yra nepilnamečis. Jei toks prašymas pateikiamas, jį privalo būti tenkinamas.

Bylos dalyviai taip pat gali paprašyti, kad valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas dalyvautų ir kai yra apklausiami nepilnamečiai įtariamieji ir kaltinamieji.

Šių prašymų tenkinimas taip pat yra privalomas.

Pagrindinė valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovų užduotis yra apklausų metu stebėti, ar yra gerbiama vaiko teisės ir interesai. Jie patys nedalyvauja apklausose ir jas stebi iš kito kambario. Tačiau įstatymai leidžia valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovui paprašyti apklausą atliekančių pareigūnų, kad užduotų konkrečius klausimus nukentėjusiajam ar liudytojui, taip pat leidžia pateikti prašymus dėl visų kitų apklausos aspektų (pvz.: prašymą daryti pertrauką apklausoje, atnešti nukentėjusiajam ar liudytojui stiklinę vandens ir t.t.).

ĮTARIAMASIS IR KALTINAMASIS

Įtariamasis ir kaltinamasis yra specifiniai terminai, naudojami kaltininkams baudžiamajame procese apibūdinti. Ikiteisminio tyrimo metu yra vartojamas terminas „įtariamasis“. Kai yra surinkta pakankamai įrodymų kaltinimams pagrįsti, prokuroras surašo kaltinamąjį aktą, pateikia kaltinimus kaltininkui ir perduoda bylos informaciją teismui. Nuo šio momento vartojama sąvoka „kaltinamasis“.

Teismo posėdžiai, ypatingais atvejais, gali būti vyksti net nukentėjusiajam, tačiau posėdis negalimas, jei nedalyvauja kaltinamasis.

Kai apklausiami nukentėjusieji ir liudytojai, jų reikalaujama duoti priesaika sakyti tiesą. Toks reikalavimas negali būti taikomas kaltinamajam. Kaltinamieji negali būti nubausti net už melagingų parodymų davimą, nes tai nederėtų su pamatiniu nekaltumo prezumpcijos principu. Kai kuriose bylose kaltinamojo dalyvavimas gali kelti stresą nukentėjusiajam ir liudytojams liudijantiems teisme.

Tokiais atvejais teisėjas gali nuspręsti, kad kaltinamasis išėitų iš teismo salės, kurioje vyksta teismo posėdis, iki kol baigs liudyti nukentėjusysis ar liudytojas. Tokiais atvejais kaltinamajam sudaromos galimybės stebėti apklausą iš kitos patalpos ir pateikti klausimus nukentėjusiajam ar liudytojui – klausimai perduodami teisėjui, kuris privalo juos užduoti.

GYNĖJAS

Gynėjas turi pareigą ginti įtariamojo ir kaltinamojo teises baudžiamajame procese. Kiekvienas įtariamasis ir kaltinamasis turi teisę turėti gynėją. Įstatymai įtvirtina ilgą sąrašą bylų, kuriose gynėjo dalyvavimas yra būtinas, t. y. šios bylos negali būti tiriamos ir nagrinėjamos gynėjui nedalyvaujant. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ir teisėjai taip pat gali nuspręsti, kad gynėjo dalyvavimas yra būtinas ir bet kurioje kitoje byloje.

Praktikoje, ikiteisminis tyrimas ir teismo teisminis nagrinėjimas nedalyvaujant gynėjui yra retos išimtyš iš taisyklės. Įtariamasis ir kaltinamasis gali turėti kelis gynėjus. Jeigu įtariamasis ar kaltinamasis nusprendžia kreiptis valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, ji turi būti teikiama neatsižvelgiant į tai, ar kaltininkas turi pakankamai lėšų samdyti gynėją.

Gynėjas, atstovaudamas kaltininko teises ir interesus, imasi aktyvaus vaidmens tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo nagrinėjimo metu. Gynėjai turi teisę pateikti įrodymus ir teisę reikalauti surinkti tam tikrus įrodymus, teisę apklausti kaltinamąjį, liudytojus ir nukentėjusįjį teismo posėdžio metu, apskųsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teismo sprendimus, taip pat tam tikras kitas teises.

Nukentėjusysis gali jaustis nepatogiai dėl tam tikrų gynėjo užduodamų klausimų. Nepamirškite, kad gynėjo pareiga yra apsaugoti kaltinamojo interesus ir paprastai užduodami klausimai yra niekaip nesusiję su gynėjo asmeniniu požiūriu į Jus. Jeigu kai kurie klausimai peržengia ribas, teisėjas privalo juos nutraukti ir užtikrinti tvarką bei drausmę teisme.

LIUDYTOJAS

Liudytoju gali būti kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių. Tam tikra prasme liudytojai dažnokai yra netiesioginės nusikalstamos veikos aukos, nes dažnai yra skausminga patirtis vien tik pamatyti kaip daroma nusikalstama veika.

Kiekvienas liudytojas, šaukiamas į apklausą, privalo atvykti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo nurodytu laiku ir privalo atsakyti į visus užduodamus klausimus teisingai. Atkreipkite dėmesį į tai, kad įtariamojo ir kaltinamojo šeimos nariai bei artimieji giminaičiai gali atsisakyti duoti parodymus arba atsisakyti atsakyti į tam tikrus pateiktus klausimus. Tačiau jie vis tiek privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teismą, jei šaukiami apklausai.

Teisminio nagrinėjimo metu liudytojams draudžiama būti teismo salėje, kol jie dar nėra davę parodymų, taigi jie turėtų luktelėti nurodytoje laukimo vietoje ir įeiti į teismo salę tik tada, kai pakviečiami duoti parodymus. Liudytojo apklausos teisme laikui kaltinamasis gali būti laikinai pašalintas iš teismo salės, jei teismas nusprendžia, kad kaltinamojo akivaizdoje liudytojas gali neatskleisti visos tiesos. Tokiais atvejais kaltinamajam sudaromos galimybės stebėti apklausą iš kitos patalpos ir pateikti klausimus liudytojui – klausimai perduodami teisėjui, kuris privalo juos užduoti.

Apklausų metu liudytojai privalo atsakyti į visus užduotus klausimus. Melagingi liudytojo parodymai laikomi nusikaltimu. Kiekvienas gali būti baudžiamas už tai, kad davė melagingus parodymus - nesakė tiesos žinodamas, kad jis ar ji meluoja. Tačiau niekas negali nei teisiškai, nei kaip nors kitaip smerkti liudytojo už tai, kad jis ar ji kažkurių nusikalstamos veikos detalių neprisimena.

EKSPERTAI IR SPECIALISTAI

Ekspertai ir specialistai yra tie žmonės, kurie yra paprašyti dalyvauti baudžiamajame procese, kai nes jų specializacija, techninė, mokslinė ar meninė kompetencija yra būtina norint suprasti bylos faktus bei patikrinti įrodymų patikimumą. Pavyzdžiui, gydytojas gali paaiškinti ar nukentėjusiojo patirti sužalojimai yra pavojingi ir kaip jie buvo padaryti, psichiatras gali apibūdinti kaltinamojo psichologines savybes ir įvertinti jo asmenybės ypatumus, arba programuotojas gali paaiškinti kaip kompiuterinė programa buvo naudojama darant nusikaltimą ir t.t..

CIVILINIAI IEŠKOVAI IR CIVILINIAI ATSAKOVAI

Jeigu auka nusikaltimo metu patyrė turtinę ar neturtinę žalą, jis arba ji byloje gali pareikšti civilinį ieškinį. Šiuo atveju nusikaltimo aukos procesinis vaidmuo yra dvigubas – jis arba ji tampa ir nukentėjusiuoju, ir civiliniu ieškovu. Tačiau įsidėmėkite, kad kai kuriais atvejais baudžiamajame procese pateikti civilinį ieškinį gali ne tik nusikaltimo auka, bet ir kiti žmonės. Pavyzdžiui juridiniai asmenys, kurie patyrė nusikalstamą žalą, negali būti nukentėjusiais, bet gali dalyvauti byloje kaip civiliniai ieškovai.

Jei žalą patyręs asmuo pareiškia civilinį ieškinį, įtariamasis arba kaltinamasis dažniausiai įgauna papildomą civilinio atsakovo statusą. Tačiau kai kuriais atvejais nusikaltimo padarytą žalą atlyginti gali tekti atlyginti kitiems asmenims, kartu su įtariamuoju bei kaltinamuoju. Pavyzdžiui nepilnamečio, kuris pavogė nukentėjusiojo turtą, padarytą žalą, turėtų padengti jo tėvai, o už firmos vairuotojo sukeltą eismo įvykį turėtų atsakyti jį samdžiusi firma. Civilinio atsakovo statusas yra pripažįstamas kiekvienam asmeniui, kuris įvardijamas atsakovu civiliniame ieškinyje.

VERTĖJAS

Kiekvienas, tiek žodinis, tiek rašytinis, baudžiamasis procesas Lietuvoje vyksta lietuvių kalba. Jei kažkas iš proceso dalyvių nesupranta lietuviškai, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teisėjas turi imtis iniciatyvos, kad į bylą būtų įtrauktas vertėjas – žmogus, kuris kalba lietuviškai ir kalba, kurią supranta lietuviškai nemokantis bylos dalyvis. Vertėjai taip pat pakviečiami kai būtina į lietuvių kalbą išversti dokumentus, surašytus užsienio kalba. Kai parodymus duodantis asmuo turi klausos negalią, klausimai jam surašomi raštu, o atsakymus jis ar ji pateikia žodžiu. Kai parodymus duodantis asmuo yra nebylys, kviečiamas gestų kalbos vertėjas. Vertėjo pagrindinė užduotis procese – užtikrinti, kad klausimus užduodantis ir į klausimus atsakantis asmenys vienodai suprastų, apie ką yra šnekama. Vertėjo paslaugos procese visada yra nemokamos.